

BERGAMA BELLETEN

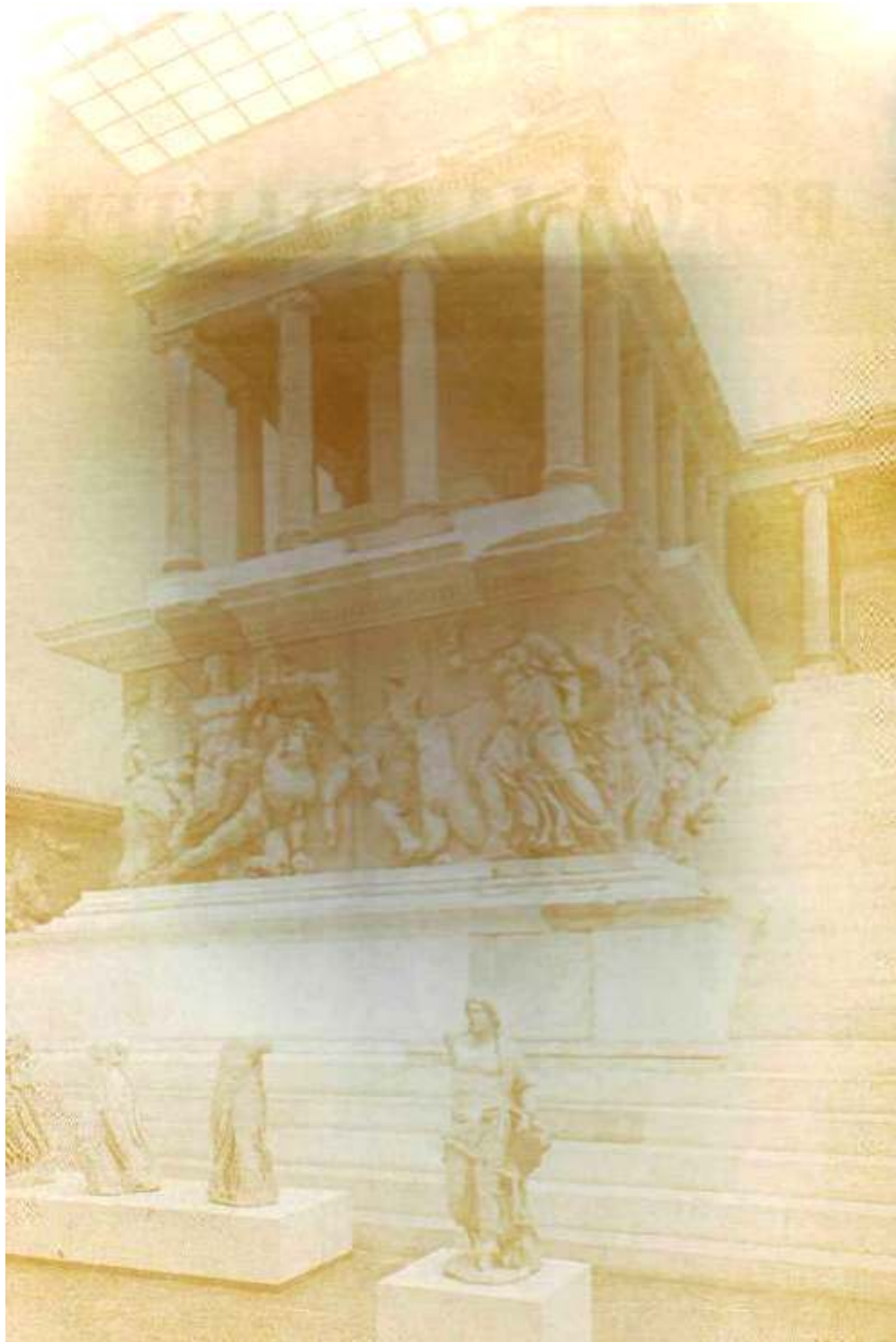
SAYI : 7

14 EYLÜL 1997

BERKSAV

BERGAMA KÜLTÜR ve SANAT VAKFI

BERGAMA BELLETEN

SAYI :7

14 EYLÜL 1997

BERKSAV

BERGAMA KÜLTÜR VE SANAT VAKFI

YILDA BİR ÇIKAR

Sahibi:

BERKSAV

Bergama Kùltür ve Sanat Vakfı Adına

Nihat ÖZÇOBAN

Genel Yayın Yönetmeni:

A. Gürbüz BAĞANA

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Dr. Gürbüz BAĞANA

Dr Ercan NALBANTOĞLU

Candan NALBANTOĞLU

Yönetim Yeri:

BERKSAV

İzmir Cad No.54 35700-BERGAMA

Dizgi:

Ercan NALBANTOĞLU BERGAMA

Baskı:

GRANİT OFSET, Tel : 0.232 6324822 BERGAMA

İÇİNDEKİLER

DR. HASAN ERGÜL DOKTOR VE HASTA**	1
NİHAT ÖZÇOBAN SANAT VE BERGAMA"	4
CELAL ERDEM BÖLCEK'TEN DERLENEN MANİLER"	5
Dr. ERCAN NALBANTOĞLI ÇAĞLAR BOYU İNSAN VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM**	13
PALEOLİTİK Eski Taş Dönemi	14
NEOLİTİK KÜLTÜR	16
MADEN ÇAĞLARI	19
SEFA TAŞKIN KALARGANIN GİZEMİ**	34
CANDAN NALBANTOĞLU EPIGRAFI VE BERGAMA MÜZESİNDEKİ İKİ YAZIT*	39
BÜLENT BERKMAN RUHİ SU İLE "ZEYBEKLER" ÜSTÜNE SÖYLEŞİ**	53
MÜZİK	
ZEYBEK	56
YERLİ BERGAMA ZEYBEĞİNE GİRİŞ	59
BERGAMA ZEYBEĞİ I	61
BERGAMA ZEYBEĞİ II	63
BERGAMA ZEYBEĞİ III	65
YALI ZEYBEĞİ	67
NALBANT ZEYBEĞİ	68
KASNAK ZEYBEĞİ	69
BERKSAV BERGAMA"	70
TARİHİ - COĞRAFI KONUM	70
SEKTÖREL YAPI	70
DIŞ TİCARET.	79
ALT YAPI.	79
NİHAT ÖZÇOBAN VAKIFTAN HABERLER"	88

*Dr. Hasan Ergül'ün
Anısına*

Öyle bir boşluktaım
Düşüyor muyum, ağlıyor muyum
Belli değil yanımda yören
Sesini gönder tutunmaya
Sarılıp sesine kurtulayım.

Aziz NESİN

Doktor ve Hasta*

Doktor ile hasta, et ve tırnak gibi, aile fertleri gibi birbirinden ayrılmayan iki varlıktır.

Doktorun görevi yetenek, şefkat, en içten duygularla hastasına yaklaşarak onu tedavi etmekse, hastanın da görevi doktoruna sevgi ve saygı ile bağlı olarak onun vermiş olduğu reçete ve tavsiyeleri yerine getirerek, bir an evvel sağlığına kavuşmaktır. Bir de ikisi arasında para meselesi vardır. Tabii doktor emeğinin karşılığını alacaktır.

Elli yıla yakın meslek hayatımda edinmiş olduğum netice şudur: Doktor hastasını muayene ederken katiyen alacağı parayı değil; hastayı, hastalığı ve en iyi şekilde tedavi etmeyi ön planda tutacaktır. Bu, doktorun insanlık görevi ve mesleğinin gereğidir. Hastane veya sağlık müessesinde çalışan doktorlar, muayenehanesinde nasıl ihtimam ve ilgi gösteriyorlarsa resmi görevlerinde de aynı hassasiyeti göstermeleri hem kutsal görevleridir, hem de kendilerine maddi ve manevi çok şey kazandırır.

Genç meslektaşlarıma daima tavsiyelerde bulunurum: "Göreviniz başında canla başla tedavi ettiğiniz hastalar, ne kadar fakir olurlarsa olsunlar, muhakkak bir imkanını bulup, muayenehanenize gelir veya getirebildiği kadar özel hasta getirmeye çalışırlar." Bizim vatandaşımız bir iyilik yapana bin iyilik yapmak ister. Bu konuyla ilgili olarak, hayatımda derin izler bırakan güzel bir anımı anlatırsam, haklı olduğumu göreceksiniz.

Genç bir doktor iken, bir gece İncecikler Köyü'nde bir hastaya götürüldüm O zamanlar köyde elektrik yoktu. Hasta adam kendisini bilmeyecek kadar yüksek ateş ile yatıyordu. Gaz lambası altında hastayı muayene ettim. Şans eseri teşhis kolaydı. Punta (Lober Pneumonı) hastalığına yakalanmıştı. Hemen hasta sahibiyle Bergama'ya gelerek ilaçları gönderdim. İkazlarıma rağmen hastadan bir haber getirmedi.

Aradan aylar geçti. Nisan ayı sonlarında, bir köylü, elinde küçük sevimli bir kuzu ile muayenehaneme geldi. Hal hatırdan ziyaretçim konuşmaya başladı:

- Doktor bey, ben incecikler Köyü'nden Ali Çavuş'um. Bir gece ben çok hastayken, sen köye gelip, beni tedavi etmişsin Allah'ın izniyle sayende sağlığıma kavuştum, bu kuzuyu da sana getirdim Hıdrellezde keser, afiyetle yersin.

Tabii çok memnun oldum, şaşırdım. Kuzunun bedelini vermek istedim, öfkeleni:

- O zaman bu hediye'nin kıymeti mı olur? Ha. bak Her sene sana bir kuzu getireceğim. Sen kuzu satın alırsan, hakkımı helal etmem.

Hakikaten kuzu her sene geldi. Para almıyordu Zorla bir iki hediyesi kabul ettirebildim. Üç, dört sene geçti. Bir sene bir genç yine elinde bir kuzu ile geldi ve Ali Çavuş'un oğlu olduğunu söyledi.

Hemen Ali Çavuş'u sordum. Baban nasıl iyi mi, deyince, üzgün bir tavırla:

- Babam sizlere ömür. İki ay evvel aniden hastalandı kriz geçirdi, şehre getiremeden vefat etti.

Bu sözleri işitince, üzüntümden söyleyecek kelime bulamadım. Delikanlı,her sene yine kuzu getireceğini söyleyince, ben:

- Yeter kardeşim, beni mahcup ediyorsunuz, derken, O, sözümü kesti:

- Bu, babamın sağlığında, bana vasiyeti, dedi

Yaklaşık üç, dört defa daha kuzu getirdi. Sonra arkası kesildi. Dünyalar benim olmuştu Zira, ödenmesi imkansız olan bu manevi yükün altında eziliyordum.

Aradan yıllar geçti. Günün birinde yaşlı bir hanım geldi Hasta kartına kimliğini kaydederken:

Çok memnun olmuşum Yaşlı kadının elini öptüm. Ali Çavuş'u rahmetle andık, oğlunun hatırını sordum:

- Evladım, o zeytin ağacına çıkmıştı, kafası üstü yere düştü, kurtaramadık, deyince, her ikimiz de göz yaşlarımızı tutamadık.

Bu olay. hayatım boyunca bana derslerin en büyüğü oldu. Anladım ve inandım ki. bizler; hastalarımıza iyi davranıp, güler yüz gösterdikçe, onların bize karşı sevgi ve saygıları bin kat fazla oluyor...

SANAT VE BERGAMA"

Sanat ne bir anda ortaya çıkar, ne gidip alınır, yada satılır. Sanat hemen yanı başımızda değildir. Sanatçı olabilmek; doğayı, insanı, evreni bir bağlamda toplayabilme yetisine sahip olmak demektir.

Sanatçı eğitilidir, kültürlüdür. Dünden bugüne, bugünden yarına geçişleri iyi gözlemlemelidir. Bir notanın, bir çizginin yada bir satırın vardırılması gereken yer, onun gidebileceği en doğru yol olmalıdır.

Bergama, yüzyıllar boyu sanatıyla ve sanatçısıyla iç içe yaşamış bir Bergama Kültürü oluşturmuştur. Bu kültürü gelecek kuşaklara taşımak, çok sevdiğiniz bir kaleminizi dolabınıza koyup saklamakla aynı şey değildir.

Sanat, sanatçıyı geleceğe taşımak, anımızda sanatçı yazmayan sanatçılar olmamızı gerektirir. Eğer, çalışmalarınız, sizi dar bir kalıbın dışına atmayıp, dünyayı dar bir pencereden izletiyorsa, bırakın her şey yerinde kalsın Yok eğer. coşku doluysanız. içiniz içinize sığmıyorsa, bildiklerinize sürekli yenilerini eklemek isteğiniz devamlı içinizdeyse, gelin Bergama'yı yeniden sanatçının ve sanatın yuvası haline getirelim.

Yıllar önceki heykelcilik okullarıyla, kitaplıklarıyla, tiyatrolarıyla yaşayan Bergama'yı unutmayalım.

BÖLCEK'TEN DERLENEN MANİLER

Anonim edebiyatımızın en yaygın ürünlerinden biri olarak bilmen manilerimiz, geçmişten günümüze Türklerin yaşadığı bütün coğrafyalarda yaygındır. Çoğunlukla 7'li ve 8'li hece vezniyle oluşturulan dört mısralık manzumeler diyebileceğimiz manilerde doğaya, insana ve eşyaya bakışta yüzyıllar öncesinin izlerini bulmak mümkündür. Manilerde yaşama dair, insana dair ne kadar konu varsa hepsi sergilenir. Fakat en çok işlenen konular aşk, sevdâ, hasretlik, gurbet, kıskançlık, ayrılık, sitem gibi kız-erkek ilişkilerinden doğan duygusal konulardır. Sosyo-ekonomik etkenlerle bastırılan ve yeterince yaşanamayan ilk gençlik çağı duygularının yansımalarına manilerin mısraları arasında rastlayabiliriz.

Genç kızlar ve kadınlar tarafından irticalen yaratılan ve anonimleşerek halk arasında, düğünler, bayramlar, ramazanlar, hıdrellezler gibi geleneksel törenlerde söylenerek yaşayan; günün anlamına ve gelişmelerine göre değişen veya yeniden yaratılan manilerimiz toplumumuzun yaşadığı hızlı göç ve hızlı değişim sürecine bağlı etkenlerle unutulmaya yüz tutmuş görünüyor. Çünkü artık toplumumuzun gündelik hayatı değişiyor.

Manileri ve mani söyleme geleneğini içinde barındıran, işlevsel yapan geleneksel halk eğlencelerimizin yapısı değişiyor. Değişen ve gelişen hayatımıza geleneksel halk kültürü değerlerimizi yeterince katamıyoruz. Modern eğlence dünyamıza geleneksel eğlencelerimizden katkı sağlayamıyoruz.

Sözlü kaynaklarımızda işlevleri hızla yitip giden ve yenileri üretilemeyen manileri en azından yazılı kaynaklarda korumanın ve gelecek kuşaklara aktarmanın gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir.

Bu yazımızda sunmaya çalıştığımız maniler Bergama'nın Bölcek Kasabası'ndan 1991 yılında derlenmiştir. Alfabetik sıralamada sunulmaktadır. Sadece Bölcek'ten derlenmiş olmasına rağmen, yöre kültürünün çoğu motiflerini içinde barındıran manilerin Bergama halk Kültürünün yansımaları olarak bilgi aktaracağına inanıyoruz.

* Celal Erdem
İzmir, İl Kültür Müdürlüğü, Folklor Araştırmacısı.

C. Erdemir

AYAĞIMDAKİ ÇORAPLAR
İZMİR'DENDİR EMİRDEN
ÖLÜM DAHA İYİDİR BÖYLE
AYRI GEZMEDEN

AYAĞIMDA MESLERİM
BASTIĞIM YERİ SÜSLERİM RİCA
EDERİM SEVGİLİM BOY
RESMİNİ İSTERİM

AĞUSTOSUN SICAĞI
YAKTI BAHÇEYİ BAĞI
MERAK ETME GÜZELİM
GEÇMEZ GÜZELİN ÇAĞI

BAHÇELERDE BİR KUZU
KIRMIZI BOYNUZU
BİR OLALIM ARKADAŞ
KAÇIRALIM ŞU KIZI

AĞZINDA ALTIN DİŞLER
KOLUNDA SAAT İŞLER
BENİM YARİM ACABA
ŞİMDİ NERDE İŞLER

BAHÇELERDE KEREVİZ
BİZ KEREVİZ YEMEYİZ
BİZE BÖLCEKLİ DERLER
BİZ GÜZELİ SEVERİZ.

ALTIN TABAKTA VİŞN E
GEL YARİMAŞKADÜŞME
BU AŞKIN SONU FENA
NAFİLE DİLE DÜŞME

BAKKALDA PEMBE ŞEKER
GÖRENİN CANI ÇEKER
SEVDİĞİNE VARMA YAN
GECE GÜNDÜZ AH ÇEKER.

ASMADA ÜZÜM SANA
GEÇMEDİ SÖZÜM SANA
SEHER YILDIZI GİBİ
GÖZÜMÜ DİKMİŞİM SANA

BANAHOR BAKAN GÜZEL
BAĞRIMI YAKAN GÜZEL
YOLLARDA KOLUNA
ELLERİ TAKAN GÜZEL

ATIM SILDIM SELLERE
GÖNÜL BAHTIM ÇÖLLERE
TAM ON İKİYARSEVDİM
SEVDİRMEDİM ELLERE

BAŞ EĞDİM ÖNÜNDE
YATAĞININ YANINDA
HELE EVLEN GÖRÜRÜM
BEN HALİNİ SENİN DE

Bölcek'ten Derlenen Maniler

BAŞIMI VURDUM TAŞA
NELER GELDİ BU BAŞA
MERHAMET A CANIM
GÖZÜMDEN AKAN YAŞA

BUGÜN HAVA YAZ YARIM
PANTOLONU BEYAZ YARIM
MOBİL YETİN ÜSTÜNDE
BANA MEKTUP YAZ YARİM

BUGÜN HA VA BULUTLU
RENÇPERLERE NE MUTLU
GİTTİ YARİM ASKERE
SANDIM BENİ UNUTTU

BİZİM EVDE HANIMELİ
DİBİNDE EĞLENMELİ
BU YIL DA BÖYLE DURSUN
YENİYE EVLENMELİ

BUGÜN HAVA FIRTINA
AL CEKETİ SIRTINA
BENDEN BAŞKA SEVERSEN
HASTALIKTAN KURTULMA

BÜLBÜLLERİN YASI VAR
ŞU GÖNLÜMÜN PASI VAR
ZENGİN MALA GÜVENİR
FAKİRİN MEVLASI VAR

BİR GÜZELE VURULDUM
AŞK TAHTINA KURULDUM
KAÇ YIL SÜRERSE SÜRSÜN
BEN HİÇ DEMEM YORULDUM

DAĞDAGEZER BİR KEKLİK
KIZLAR GİYER ETEKLİK
YARIM SANA BİR MEKTUP
SELAM DOĞAN HASRETLİK

BENİM YARİM ÇOK GÜZEL
DOLMUŞ İÇİNDE GEZER
SAÇLARINI TARAMIŞ
FERDİ TAYFURA BENZER.

DARI EKTİM AZMASIN
GELEN GEÇEN KAZMASIN
ÇOK OĞLANLAR KANDIRDIM
ALLAH GÜNAH YAZMASIN

BERGAMA YA GİDERKEN
KRAVATIN YELLENSİN
MADEM BENİ SEVİYON
BEKLE ABİM EVLENSİN.

DARI EKTİM SİRA SIRA
YARİM GİTTİ MISIRA
HOŞ GELDİN DİYEMEDİM
BAKMA YARİM KUSURA

BERGAMA YA GİDERKEN
SAĞDA SOLDA DİREKLER
SEVDİĞİMİN SIRTINDA
SEVDA ÇEKEN GÖMLEKLER

DAM ÜSTÜNDE KEREVİZ
KEREVİZİ KIRAM AZ
SİZİN KÖYÜN KIZLARI
SEVDİĞİNE VARAMAZ

C. Erdemir

DENİZ ÜSTÜ TEKNELİ
DİBİNE KUM EKMELİ
SEVDALIK KOLAY DEĞİL
BİRAZ ZAHMET ÇEKMELİ

ELMAYI NAZİK SOYDUM
YARIN AĞZINA KOYDUM
AFİYET OLSUN, A YARİM
SEN YEDİKÇE BEN DOYDUM

DENİZİN ORTASINI
BASTIM DA BULANDIRDIM
EFKARIM YARMAK DEĞİL
ARKAMDA DOLANDIRDIM

ENTARİSİ NOHUDİ
KİMDEN ALDIN ÖĞÜDÜ
SANA YARİM DEDİKÇE
SENİN BURNUN BÜYÜDÜ

DİKİŞ DİKİYOM DİKİŞ
MAKİNAMIN KOLLARI
YAR SEVENE UZAK MI
BİZİM KÖYÜN YOLLARI

ETEĞİMİN PİLESİ
SAÇIMIN KURDELESİ
BEN BİR YAR SEVDİM
SEVMEZ BENİ ABLASI

DOLMUŞ GELİYOR DOLMUŞ
DOLMUŞUN RENGİ SOLMUŞ
BENİM SEVDİĞİM OĞLAN
DOLMUŞA ŞÖFOR OLMUŞ

EVİN ÖNÜNDE DUTLAR
DUTLAR DİBİNDEN PATLAR
YARİM TALİM YAPARKEN
GÖLÖE OLSUN BULUTLAR

DOZER GELİYOR DOZER
ÇEKİLİN YOLDAN EZER
BENİM BİR SEVDİĞİM VAR
FERDİ TAYFUR'DAN GÜZEL

EVİN ÖNÜNDE TAŞLAR
SEVDİĞİM KALEM KAŞLAR
KALDIR BAŞINI YARİM
GÖRÜNSÜN KALEM KAŞLAR

EKİN EKTİM TARLAYA
KELLESİNİ SALLAYA
SANKİ YARİM YOK ÖBİ
BANA MENDİL SALLAYA

EVLER YAKIN YARİM
DÖNERİ TAKIN YARİM
DÜŞMAN BAŞ KALDIRDI
KENDİNİ SAKIN YARİM

ELİMDEKİ NAR İSE
YANIMDAKİ KAR İSE
İKİ GÖZÜM KÖR OLSUN
BAŞKA YARİM VAR İSE

GİDEN OĞLAN DURSANA
SAATİNİ KURSANA
MADEM BENİ SEVİYON
NİŞAN YÜZÜK TAKSANA

Bölcek'ten Derlenen Maniler

GÖKTE YILDIZ BİR SIRA
YAR UZANDI HASIRA
YORGUN DÜŞMÜŞ OFLUYOR
GİDERİM ARDI SIRA

KARŞIDAN GEL GÖREYİM
SAÇIN UZUN ÖREYİM
BEN BU KÖYLÜ DEĞİLİM
NASIL GÖNÜL VEREYİM

GÖKTE YILDIZ ELLİDİR
ELLİSİ DE BELLİDİR
KÜÇÜKTEN YAR SEVENİN
GÖZLERİNDEN BELLİDİR

KAR YAĞAR KÜREK İSTER
DAMLARI DİREK İSTER
BÖLCEK KÖYÜN KIZLARINI
İSTEMEYE YÜREK İSTER.

GÜZELLİKTE SULTANDIR
GÖNÜLLERDE YATANDIR
MELEK GİBİ GÖRÜNÜR
HAKİKATTE ŞEYTANDIR

KARANFİL KURUTMADIM
BEN SENİ UNUTAMADIM
ÇOK SAYDIM HATIRINI
ÜSTÜNE YAR TUTMADIM

İNDİM KAMIŞ BİÇMEYE
EĞİLDİM SU İÇMEYE
BAKTI YARİM GELİYOR
KANATLANDIM UÇMAYA

KARANFİLİM ÜÇ ÇATAL
ÜÇÜ DE PEMBE AÇAR
BENİM SARIŞIN YARİMİ
MAVİ GÖMLEKLER AÇAR

KAHVE KOYDUM KAVRULA
EL VURMAYIN DAVULA
BENİ YARDAN AYIRAN
DOKUZ KÖYDEN KOĞULA

KAŞLARI KARA İMİŞ
GÖZLERİ ELA İMİŞ
SEVDANI BANA VERDİN
ÇEKMESİ BELA İMİŞ

KARPUZ KESTİM KÖKÜNDEN
NİYE GELDİN ERKENDEN
SANA BİR ÇİFT SÖZÜM VARDI
SÖYLEMEDİM ÖFKEMDEN

KAVAK SENDEN UZUN YOK
DALLARINDA ÜZÜM YOK
İLK GÖZÜM SENİ GÖRDÜ
BAŞKASINDA GÖZÜM YOK

KARPUZ KESTİM YİYEN YOK
HALIN NEDİR DİYEN YOK
BEN BUGÜN YARİ GÖRDÜM
GÖZÜN AYDIN DİYEN YOK

KEDİYE BAK KEDİYE
SAATİ KORDUM YEDİYE
KOYNUMDAKİ KOLYE
SEVDİĞİMDEN HEDİYE

C. Erdemir

KERPİÇ KERPİÇ ÜSTÜNE
KERPİÇ DAMIN ÜSTÜNE
YARİM ŞAPKA EĞMİŞ
KARA KAŞIN ÜSTÜNE

MASA ÜSTÜNDE VİŞNE
İŞLE ABLACIĞIM İŞLE
BİZİM EVE YAKIŞIR
KARA GÖZLÜ ENİŞTE

KESEDE KURU PEKMEZ
GÜNLER BİTER DERT BİTMEZ
SEVDİĞİMİN PARASI
BENİM SÜSÜME YETMEZ.

MEKTUP YAZDIM ACELE
AL ELİNE HECELE
MEKTUP BENİM VEKİLİM
AL KOYNUNA GECELE

KETEN GÖMLEĞİN YANI
YAVRUM CANIMIN CANI
DİLDEN SEVEN COKOLUR
KALPTEN SEVENİ TANI

ORMAN DOLU KESTANE
DÖKÜLÜR DANE DANE
ELLER NE DERSE DESİN
BENİM YARİM BİR TANE

KOŞA KOŞA YORULDUM
BİR TAŞBULDUM OTURDUM
ŞU DEYUSUN KIZINA
BİR BAKIŞTA VURULDUM

OT BİTTİ GONCA KALDI
GÜL KOKTU GONCA KALDI
AH ŞU DELİ GÖNLÜMÜN
ESMERLERDE GÖZÜ KALDI

KÖPRÜ ÜSTÜNDE DURDUM
KÖPRÜ SALLADI BENİ
VİŞNE GÖMLEKLİ OĞLAN
AŞKA BAĞLADI BENİ

PARMAĞINDAKİ YÜZÜĞE
HALKA DİYORLAR YARİM
SENİNLE BENİM İŞE
DALGA DİYORLAR YARİM

KUYUNUN KAPAKLARI
ÇINARIN YAPRAKLARI
UZAKTAKİ YARİMİN
ÇINLASIN KULAKLARI

PENCEREDEN BAKARIM
SAKIZ GİBİ AKARIM
BEN BU KÖYDE DURURSAM
COK OĞLANLAR YAKARIM

MANİMİZ OLSUN BALDAN
ŞALVAR GİYECEĞİZ ALDAN
BÖLCEK KÖYÜN KIZLARI
GEÇİRMEZ SİZİ YOLDAN

SABAH SANDIM ERGİTTİM
ŞUDAĞLARİTERK ETTİM
YARİM SENİN UĞRUNA
İŞİ GÜCÜ TERK ETTİM

Bölcek'ten Derlenen Maniler

SARMA SARARIM SARMA
TOPRAK TENCERESİNE
GEL YARİM KONUŞALIM
MUTFAK PENCERESİNE

TAŞ ÜSTÜNE OTURMA
PANTOLONU BATIRMA
BENDEN BAŞKA SEVERSEN
VEREM OLDA KURTULMA

SARI SAÇLAR MAVİ GÖZLER
İNCE KEMANDIR KAŞLAR
ALDANMAYIN TAVRINA
YAMANDIR ARKADAŞLAR

TENDE DİR BEDENDE DİR
VAPURDA TRENDE DİR
ENDİŞEYE KAPILMA
KIZIN GÖNLÜ SENDE DİR

SEVDİĞİMİN MEŞKİ VAR
DURUMUNDA AŞKI VAR
BENİ YARE KAVUŞTURANIN
CENNETTE ON KÖŞKÜ VAR

TEPE BAŞI TAŞ BAŞI
HİLALDİR YARİN KAŞI
ÇİRKİN İLE PEKMEZ YEME
GÜZEL İLE TAŞ TAŞI

SİN SİNİ ŞEKERLER
İÇİNE GÜL DİKERLER
VERMEZLER SEVDİĞİME
GÜNAHIMI ÇEKERLER

TULUMBA BAŞINDAYIM
ON ALTI YAŞINDAYIM
ALACAKSAN AL BENİ
TAM SENİN YAŞINDAYIM

ŞU DAĞLARIN ARDINA
ELMALARIN TADINA
İNSAN AŞIK OLUR MU?
OKUL ARKADAŞINA

YAR İSTEMEZ NE OLUR
ATEŞTEN GÖMLEK OLUR
BU DERDİ ÇEKENLER
KAHRINDAN VEREM OLUR

TABAKAMDA TÜTÜN YOK
AKIL BAŞTA BÜTÜN YOK
SENİ ALIP KAÇIRDIM YA
BİNDİRMEYE ATIM YOK

YENİ EVLER YAPTIRDIM
TÜL PERDELER TAKTIRDIM
ŞU PEZEVENGİN OĞLUNA
DİRSEKLERDEN BAKTIRDIM

TABAKTAKİ KAR MIDIR?
SEPETTEKİ NAR MIDIR?
DOĞRU SÖYLE A YARIM
BAŞKA YARİN VAR MIDIR?

YILANA BAK YILANA
KAYDI GİTTİ ORMANA
VALLAH BİLLAH VARACAM
YAN KIRKMALI OĞLANA

ÇAĞLAR BOYU İNSAN VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM**

İnsanoğlu biyolojik bir evrim yaşayarak bugünlere geldi. Hiç kuşkusuz biyolojik evrimden daha kısa zamanda olmakla birlikte, daha hızlı bir kültürel evrim de yaşandı.

Doğa tarihi, Jeolojik kayıtlar üzerinde, doğal ayıklamanın (Çevreye uyum sağlayanların varlığını sürdürüp çoğalması) sonucu ortaya çıkan türlerin evrimini inceler, insanın evrimsel değişimini ve onu tarihsel ve kültürel kronolojiye oturtma işini ise Paleoantropoloji (Eski İnsan Bilim) bilimi inceler Arkeolojinin desteğiyle birlikte doğa uzantısını araştırır. Arkeoloji biliminin inceleme alanı ise yazı öncesi Prehistorya, ve sonrası Protohistorya olarak adlandırılmaktadır. Arkeoloji insanın maddi kültür ürünlerini inceler. Bunu yaparken de, hiç kuşkusuz, incelenen maddi kültür ürününü üreteni ve ürettiği veya yaptığı diğer şeyleri tanımlayacak bilimler ile birlikte çalışır. İnsanlığın kültür aşamaları, üretimleri ve yaşam biçimleri doğrultusunda farklı kültür dönemleri olarak adlandırılmıştır. Gerçekte hepsi de tek bir kültürün parçalarıdır. Sadece belli dönemlerde o dönemi, en iyi anlatacak ürünün adı ile anılır.

Uzun bir evrim yolundan gelen insanoğlu bir gün bir mağaraya yerleşti. Yalınayak yarı çıplak Bütün ışı besin sağlamak oldu. Gerçekte mağarada yalnızca mola **verilmişti**. Çünkü bir gün tekrar yola çıkacak ve ekip biçtiği tarlaların yanı başına oturacaktı. Asırlar sonra kazı bilimciler bu mağaranın girişine ' **PALEOLİTİK**' yazılı tabela astılar. Bu, paleo (eski) ve lıtlık [lithos] (taş) kelimelerinin birleşiminden oluşan ve **Eski** Taş Çağı anlamına gelen bir tanımlamadır. Bu mağarada yeterince taş yontuldu alet yapıldı, bilgi biriktirildi Derken bir gün yola koyulup ekip biçecekleri tarlalara ulaştılar. Burada mağara yoktu ve kazıbilimciler buraya da **"NEOLİTİK"** (yeni veya cilalı taş devri) tabelasını astılar. Artık sarp dağlar aşılmış, tarlalar içindeki küçük yokuşlu, bol dönemeçli bir yoldan gidiliyordu. Sonrası Maden Çağları, Geometrik, Arkhaik. Hellenistik Roma Bizans Dönemleri gibi aşamalar ve sonunda buradayız. Bu kültürel süreç içinde üretim biçimlen ve ekonomik biçimlenmenin büyük kentlere varıncaya dek geçirdiği aşamaları ve sosyo-kültürel değişimin Paleolitik Dönemden bu güne kadar geçirdiği yolculuğu, bugün için mevcut olan veriler ışığında genel hatlarıyla anlatmaya çalışacağız.

** Dr. Ercan Nalbantoğlu
Paleoantropolog. Bergama Müze Müdürlüğü.

PALEOLİTİK

Eski Taş Dönemi

Paleoantropoloji insan hakkında bilinmesi gerekenleri yani bio-kültürel gelişimini aktarırken, tarih öncesi Arkeoloji (Prehistorya) ise nasıl emek yoluyla insan haline geldiğini araştırır. Antropolojik ve arkeolojik bilgiler, bilinen en eski yazılı belgeden bu yana geçen zamanın, onlarca katı kadar daha fazla zamanı kapsar, insanın varlığı ve ilk aleti yapmasından bu yana yaklaşık olarak 500.000 sene geçtiğini düşünürsek, bu zaman dilimi şu anda içinde bulunduğumuz, günümüzden 10.000 sene önce başlamış ve halen sürmekte olan Holosen jeolojik dönemden bir önceki jeolojik dönem olan. Pleistosen dönemin başlangıcını kapsar. Bu durumda da. insanın yeryüzündeki yüzey şekillerinin oluşumuna tanık olduğunu söylemek olasıdır. İklimdeki değişiklikler kuşkusuz, bütün yeryüzünü etkilemiştir. Avrupa da, eskiden yeniye doğru; Günz - Mindel - Riss - Würm adı verilen dört buzul çağı yaşandı. Aynı zamanda Asya'da buna yağış evreleri eşlik etti. Bugün Norveç dağlarını örten kar ve buzullar, o günlerde Avrupa ovasını kaplamıştı. Yavaş da olsa buzullar, tekrar gelmek üzere, eridiler. Buzul dönemlerinin arasına sıcak evreler girdi. Bu arada insanlar, yeni hayvan türlerinin ortaya çıkışına veya doğaya uyamayıp yok oluşuna tanık oldular.

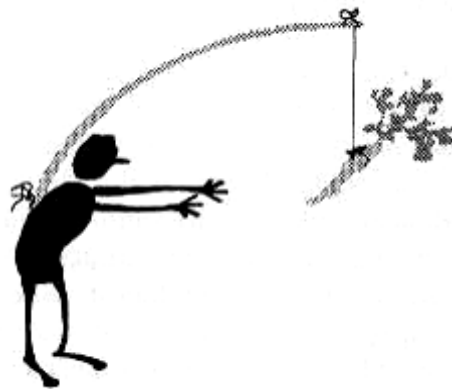
Paleolitik dönem insanı bir alet kültürüne sahipti. Çakmaktaşıdan, kemikten, ağaçtan aletler yapıp kullanır duruma gelmişti. Bütün paleolitik gruplarda görülen ortak özellik, alet yapmak için kemiği ve fildişini kullanmaları ile aynı zamanda çakmak taşı işleme tekniğindeki ayırt edici geleneklerdir. Ekonomik bakımdan bu dönem toplulukları geçimlerini avcılığa toplayıcılık ve Balıkçılığa dayandırıyorlardı. Yeterli donanımına sahip, örgütlü avcılar için kolay olan rengineyi, bizon vahşi sığır ve at sürülerini avlamak için onların yaşadığı bozkır ve tundralar ülkesine gidiyorlardı Avlanmak için, kış aylarında ılıman otlaklara giden hayvan sürülerinin yolları üzerine kamp kuruyorlardı. Bu tür yerleri genelde nehir yatağına ulaşan sel yatakları oluşturuyordu. Zira bu alanlar hem sığınak oluyor hem de hayvanları tuzağa düşürmeye daha elverişli yerlerdi. Bu alanlarda son derece fazla miktarda kemik bulunması bunların kanıtıdır Deriden oluşturdukları çadırlarıyla da soğuğa karşı korunabiliyorlardı

Süreç içinde ekonomi geliştikçe, alet yapan alet ihtiyacı doğdu ve insan tarafından geliştirildi; artık gelişigüzel alet kullanmayıp, alet yapan aleti üretti. Bu aletleri keskinleştirmek için cilalama yöntemi geliştirildi. Bu da cilalı taş devrinin özelliği olarak kabul edilir. Üst paleolitik dönem insanları manevi olgu yönünden de gelişim gösterdiler. Manevi olgularını Neanderthal insanından daha da ileri götürdüler. Bazı aletler ve metalar değiş-tokuş edildi, gruplar arasında aktarıldı. Başka türde ayınlar da geliştirildi Majik (büyüsel) anlamda av sahneleri resim edildi. Bunlar yerin çok derinliklerinde karanlık mağara duvarlarına işlendi. Olasılıkla taş kandil içinde yosun fitil kullanılarak aydınlanma sağlandı. Mağara duvarlarındaki hayvan resimlerinin gerçekleri ile aynı olması hayvan ölülennin çok iyi incelenmiş olduğunu göstermektedir. Majik anlamda, av sahnesi çizmek, avın bereketli geçmesi için büyüsel anlam taşıyan bir sanattı Büyücü sanatçılar bunları yapabilmek için oldukça fazla zaman ayırdıklarına göre avlanma yapmıyorlardı. Bu durumda da avdan paylarını alıyor olmalıydılar. O dönemde yapılan büyüsel amaçlı sanat ürünlerine, günümüz sanatçıları bile hayranlıkla bakmaktadırlar.

Mağara insanları buzul döneminde göz kamaştırıcı bir kültür geliştirdiler. O dönemden bize ulaşan iskeletlere bakılırsa hiç de az olmayan nüfusları vardı. Yoğun bir nüfus artışı; kültürel dallanma, buzul döneminin sağladığı yiyecekler ve bu olanaklardan faydalanmayı bilecek kadar uzmanlaşmış bir ekonomi ile mümkündü. Buzul devri sona erince bu olanaklar da ortadan kalktı. Buzullar eridikçe orman, bozkırları ve tundraları kapladı. Sonunda bizon, rengineyi, mamut gibi hayvanlar ya göç ettiler ya da öldüler. Bunları avlamak üzerine kurulu özelleşmiş yaşam tarzı da ortadan kalktı.

Holosen çağın ilk dönemlerinde (bazı kaynaklarda mezolitik diye de adlandırılan) magdaleniyen mağara insanların **yerini**, geniş ormanlar içinde açıklık alanlara, deniz ve göl kıyılarına, nehir kenarlarına yerleşen insanlar aldı. Bunlar balık ve kuş avlayan insanlardı. Bu insanlar ilk kez köpeği evcilleştirdi ve avda kullandı. Av ve balık ürünleri, ortaklaşa kullanılan ürünlerdi. Bazı kaynaklarca, sus eşyaları üzerinde özel mülkiyetin gelişmiş olabileceği not edilmektedir.

NEOLİTİK KÜLTÜR

İnsanın tarihi, aşamalı olarak ele alınır. Öncelikle insanın biyolojik evrimi gelir: İnsanimsı atalarımızdan bizi ayıran süreci içeren dönem, milyonlarca yıl sürdü. Sonra insanın kültürel tarihi gelir. Avcı-Toplayıcı yaşamdan bizi ayıran uygarlık, bu dönemde yükseldi. Bu kültürel yaşamın tümü gerçekte birkaç bin yıllıktır. Bu bölümde bugünkü insanı ve büyük kentlerin bütün gelişimini içine alan yalnızca son on

iki bin yıldan söz edeceğiz. Ne var ki biyolojik evrimin zaman ölçeği ile kültürel evrimin zaman ölçeği arasındaki ayrım o kadar büyüktür ki, biyolojik evrimi bir kez daha çok kısa özetleme ihtiyacı hissettik.

Afrika'nın, eli taş tutabilen, koyu renkli Australo-pithecusundan, modern insan Homo Sapiens'e gelmek için geçen zaman, insanın en az dört milyon yılını aldı. İnsanın biyolojik evriminin, üyesi olduğu Primat sınıfının diğer üyeleri veya diğer herhangi bir hayvanından, daha hızlı olmasına karşılık, nihayetinde biyolojik evrimin hızı bu kadardır. Ancak Homo Sapiens'in, çağdaş insanın, atalarımızdan çok daha bilgili ve deneyimli kişiler haline gelmesi on beş bin yıldan daha az bir zaman almıştır. İşte bu da, kültürel evrimin hızıdır. Bir kez ilerlemeye başladı mı, biyolojik evrimin binlerce katı hızla seyreder.

İnsanı, doğanın efendisi yapan kültürel evrim, ne oldu da başladı? İnsanoğlu, bundan yirmi bin sene önce, hayvan sürülen peşinde koşan avcı ve toplayıcı bir gruptu. En büyük teknolojisi hareket halindeki sürülerin peşinden donanımlı bir avcı olarak gitmekti. On bin yıl önceleri insanoğlu bazı hayvanları evcilleştirdi, bazı bitkileri yetiştirmeye başladı. İşte bu dönemde, bu günkü uygarlığın ilk tohumları filizlendi.

Neolitik Dönem, insanı, geçmiş dönemlerdeki, doğadan hazır bulduğunu yiyen vahşi düzenden kurtarıp, doğadan asalaklık yapmak yerine, doğayla karşılıklı etkinlik içine sokan, ekonomik ve bilimsel bir devrimdir. Jeolojik anlamda Pleistosen dönemi sona erdiren doğa değişiklikleri, bu dönemin başlamasına yardımcı oldu. Pleistosen çağı sona erdiren kuzey buz tabakalarının erimesi, Avrupa bozkır ve tundralarının, ılıman orman bölgesine dönüşmesine yol açarken, aynı zamanda Asya'nın ağaçsız çayırlarının çöl alanlarına dönüşmesine de neden oldu. Paleolitik dönem insanların buzul çağı içinde uzmanlaştıklarını belirtmiştik. Bu nedenle onlar böyle bir neolitik devrimi başaramayacak durumdaydılar. Bu devrimi başaranların, güneyin uzak bölgelerinde yaşayan, daha az uzmanlaşmış gruplar olduğuna dair, bir çok uzman görüş birliğindedir. Bu gruplarda erkekler avlanırken, kadınların yenilebilen bitkiler arasında buğday ve arpanın atası olan tohumları da topladıklarını düşünmeliyiz. Yararlı tohumların toprağa ekilmesi ve toprağın işlenmesi bu devrimi başlatmıştır. Tarım ürününü alabilmek için onun oluşmasını beklemek, yerleşik hayatı gerektiren koşulların zeminini oluşturmuştur. Bu neolitik devrimin öncü adımlarından bin olarak görülebilir. O dönemler için tarım yapmak demek, ormanda bir parça toprağı temizleyerek ekip biçmektir. Toprağın bakımı ve gübrelenmesi yapılmadığından, verim düşünce, yeni bir yer aramaya başladıklarını düşünmek yanlış olmayacaktır. İş buraya vardığında da insanlar yola düşüp başka yörelere yerleşecektir.

İnsanın, doğa karşısında, üstün oluşu bir süreçtir. İnsanlık tarihinde Avrupa, Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'daki en eski arkeolojik merkezlerde incelenen tarım, karışık çiftçiliktir. Yani tarımın yanı sıra hayvancılık da yapılmaktaydı. Başka kullanımlar daha sonra gelişti. Otlak olarak kullanılan alanların ekime elverişli olduğu anlaşıldı ve öyle gözüküyor ki, gübrenin değeri daha geç öğrenildi. Hatta koyun ve benzer hayvanların sağılmalarının da, yavruların annesini emmesinden öğrenilmiş olduğuna dair görüşler çoğunluktadır.

Bilinen Neolitik toplumların çoğu aynı zamanda doğada hazır bulunmayan yeni ürünler yaratmışlardır. Kolay şekillendirilen balığın pişirilerek (Kilin ana bileşeni olan hidratlı alüminyum silikattan oluşum suyunun ayrılmasını sağlayarak) sertleştirilmesi, yani çanak çömlek yapımı, bunlardan biridir.

Yeni buluşların yapı biçimlerini de etkilediği kesindir. Neolitik çağ insanları genellikle kamış, ağaç gövdesi, taş, kerpiç binalarda oturmuşlardır. Bununla da

kalmayıp, bu yaşam tarzının gereği olan ve kendilerine destek sağlayan aletleri çeşitlendirerek geliştirmişlerdir. Bu aletler arasında gözeneksiz taştan yapılmış, bilenerkek keskinleştirilmiş ve cilalanmış taş baltalar göze çarpar.

Bilimsel araştırmalar, tek bir neolitik kültürün değil farklı neolitik kültürlerin varlığını ortaya koymaktadır. Bu farklılığın, temel gereksinimlerin, değişen yaşam koşullarına uydurulmasından kaynaklanmış olduğu da kesin "Yayılmacıların" görüşü kültürün tek bir merkezden yayılırken farklılaştığıdır. Böyle düşünüldüğünde de neolitik devrimin çok uzun süre önce başladığı savı ortaya çıkacaktır. Öte yandan. Pleistosen çağa ait jeolojik katmanların hiç bin üzerinde bugüne dek neolitik yerleşimlere rastlanılmadığı da bir gerçektir. Sonuç olarak bir merkezde yıkılan ahşap veya kerpiç evlerin enkazı üzerine yenilen yapıldıkça, yapay tepe halinde "HÖYÜK" yerleşimler oluşmuştur. Tepenin üstüne doğru, günümüze daha yakın " geç dönem" yerleşimler yer almaktadır.

Her geçen yıl, araştırmacılar tarafından yeni höyükler keşfedilmektedir. Ancak, doğanın sarıp sarmalayarak binlerce yıl ötesinden bize ulaştırdığı, "İNSAN"a ait bilgilen içeren bu tepe yerleşimlerin çok azı kazılabilmektedir. Bu merkezlerden elde edilen veriler ile ortaya çıkan tablodan, bu ilk devrimin oluşumunu çok genel olarak aktarmaya çalıştık. Neolitik Dönemle birlikte, yaklaşık on, on iki bin sene önce kültür değişimi ateşlenmiştir; artık durdurulamaz olduğu da, Neolitik Dönem'den bu güne, kültürün hep değişim hızı içinde olmasından ve halen devam etmesinden de açıkça anlaşılmaktadır. Neolitik insanı ise bu süreç içerisinde. artık Demin bulma yolunda ilerlemektedir.

MADEN ÇAĞLARI

Yukarıda anlatılan ve uzun bir süreç olan neolitik devrim bir dönemin doruk noktasıydı. İkinci bir devrim kendisine yeterli olabilen küçük köyleri, yeterli geçim kaynağı olan, örgütlü yapıya sahip daha büyük kentlerdir. Bakır Çağı Uygarlığı Nil ve Gani ırmakları arasında verimi düşük alanlarda başlar. Bu alanlardaki kuşaklarda yeni buluşlar hızlı bir şekilde bir birini izler

İ.Ö.. 7000 - 3000 arasında insan atı ve rüzgarı kullanır hale gelmiştir. Tekerlekli arabayı, yelkeni kullanırken, bakır madenini kullanmayı da öğrendi. Evler artık, kurutulan ve dört köşeli olan balçıkla (Kerpiç) yapılıyordu. Kaplan elle yapanların yerim, hızla dönen çark üzerinde yapan, çömlekçiler aldı. Özel mülkiyet daha da gelişti ve insanlar özel mallarını işaretlemek için mühürler kullandı.

Aşağı Mezopotamya'da buluşlar bir birini izliyordu iran'da Silk'e. Dicle'nin doğusundaki Ninova ve Gawra'ya kadar uzanan bölgede hatta Mezopotamya denilen Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki alanda belki de farklı neolitik kültürler yaşanıyor. Bakır uygarlığına geçiş, belki de her bölgede farklı zamanlarda oldu. Buluntu merkezlen içinde biri var ki; bakır işçiliğinin iyi yapıldığı yer olan ve bakır çağının ayırt edici nitelikteki araç gereçlerinin ilk saptandığı yer olan Habur'da Halaf Höyük'tür. Bu nedenle arkeologlar bunu Halaf Kültürü olarak adlandırır.

Maden çağı başlarında taş ve madenin ithalat ve ihracatı da yapılmıştır. Örneğin. Van Gölü yakınında bir halaf köyünde, ihraç etmek, üzere, volkanik cam (obsidiyen) çıkartmakla geçinen bir endüstriyel toplumun yaşamış olduğu bilinir.

Keskin ve sert olan taş kırıldığında onarılması imkansız gibiydi Onarılmak istense de yeni bir taş alet yapacak kadar zaman ayırmak ve enerji harcamak gerekiyordu. Oysa bakır, taş kadar keskin olabileceği gibi, yeterince de sertleşebilir

ve her bozulduğunda **ısıtarak** veya döverek onarılma gibi avantaja sahiptir Ayrıca taş işleyen **usta** alet yaparken taşın boyutları ile sınırlı kalırken, madenci ustası böyle bir zorunluluk içinde değildir. Bakıra bilgelikle kalay, kurşun, arsenik karıştırıldığında bu karışımla daha dayanıklı eşyalar yapılmış olduğunu da yerleşim yerlerinden açığa çıkan malzemelerden biliyoruz. Bakıra, daha çok, kalay karıştırılarak tunç elde edilmiştir. Bu alaşım bir döneme adını vermiş ve "TUNÇ ÇAĞI" olarak bilinmiştir

Alet üretiminde bakırın bu üstün niteliklerinden faydalanan insanların bir dizi incelikli buluşlara da sahip olması gerektiği ortadadır. Bakırı eritecek kadar yüksek ısı sağlayan hava akımlı fırın, erimiş madenin konulduğu pota ve potaları tutacak malzeme ve en önemlisi de kalıplar

Madeni işlemek, özel bir beceri gerektiren bir iş olduğuna göre, tıpkı büyük ressamlar gibi madenciler de toplumda ayrı bir yere sahip olup, beslenmelerini maden işleme sonucu elde ettikleri kap kaçağı, tarım ürünü takasıyla sağlamış olabilirler. Madeni araç gereçlerin benimsenmesi neolitik ekonomiden farklı olarak, yeni bir sınıfın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece neolitik kültürün aile için kendi kendine yeterli ekonomik yapısı da ortadan kalmıştır.

Madeni araç gerecin kullanımı gereksinim haline gelip, avantaj sağlar duruma gelince, bir aile kendi üretmediği madeni araç gereci, kendi ürettiği tarım ürününün takasıyla, alabileceğine göre ailesinin gereksiniminden fazlasını üretmek ve madenciye de vermek zorundadır. Ayrıca, her yerde maden bulunmayacağına göre, bu da ayrı bir ticareti gerektirmektedir. Bu iş yapanları beslemek için de toplum artı ürün üretmek zorundadır. Maden taşımacılığında da at, eşek, öküz ve tekerleğin kullanıldığı bilinmektedir. Buna yaklaşık İ.Ö.. 3000 lere deniz ticareti de katılınca bu ulaşımın, eşyaların dağılımını kolaylaştırmakla kalmayıp, ithal mala bağımlı toplumlar oluştururken, ulaşım araçlarını yapan uzman bir sınıfın oluşabileceğini de göz ardı etmemek gerekir. Aynı şey çark konusunda uzmanlaşmış kişiler için de geçerlidir. Çarkçı, kolay taşınabilir çarkını alıp, başka yerlerde, istenilen stilde kap yapmaya giderken, çarkın, yakın Asya'da seramik endüstrisini sarmasına da neden olmuş olmalıdır. Çark ile Asur'un Bakır Çağı'nın III. aşamasında ve İran'da "silk" adı verilen yerleşimin III olarak tanımlanan döneminde karşılaşırız. İ.Ö.. 2500 yıllarında Hindistan'da tamamen çark kullanıldığı da çeşitli kazı bilimciler tarafından not edilmektedir.

İ.Ö.. 4000 Yıllarında yerel koşullara göre kendi ekonomileri olan toplumlar insanlık uygarlığını geliştirmiş, topografya, jeoloji, astronomi, kimya, zooloji ve botanik dediğimiz bilimlerle, mimarlık, makine tekniği ve metalürji gibi uygulamalı bilimlerle ilgili bilgiler biriktirmiş olduğu da bilim tarihçileri tarafından belirlenmiş durumdadır.

Yukarıda söz edilen ticaret aracılığıyla bu bilgi birikimi de her tarafa yayılmıştır. Bilgi beceri aktarımı yapılmış olduğu günümüz toplumlarında da aynı yöntemin geçerliliğinden anlaşılmaktadır. Ticaretin yayılması kapalı toplumlardaki katı örgütlenmeyi yumuşatmış olmalıdır Kendi kendine yeterli toplumlar da bu gelişmeler karşısında ekonomik bağımlılıkla karşı karşıya geliyordu. Bu gelişmeler karşısında giderek, üreticinin ürettiği, artı üründen pay alanların çoğalmış olduğu da ortadadır Mallan getiren tüccarlar, taşıt işçisi, kervanı koruyan asker, alışveriş arttıkça yazım yapan yazıcılar, kişiler arasındaki anlaşmazlıkları çözecek resmi görevliler; kendileri bir şey üretmediğine göre üretimden pay almış olmalıdır.

Gerçekte, İ.Ö . 3000 lere gelindiğinde, Mısır ve Mezopotamya için, çeşitli meslek sınıfları içeren devletlerden söz etmek gerekir. Artık kısmen de olsa,

şehirleşme başlamıştır. Caddeleri, iki yanı evlerle dolu sokakları olan, bu günün kentlerine göre çok küçük olan merkezler var olduğunu, yine çeşitli merkezlere ait kazı raporları ortaya koymaktadır.

Artık kent mezarlarının olduğu krallar ve memurlara ayrılan mezarlar ve anıtsal mezarlar bulunmaktadır. Yine kademeli basamaklar halinde gökyüzüne yükselen "Zıgurat" adı verilen tapınaklar yapılmaktadır.

Gelişen bu ticari ilişkiler ve değişen yaşam biçimi karşısında birçok şeyi anlatabilmek ya da belgelemek için kıl tabletler üzerine söz konusu nesneyi anlatmak için grafik biçimindeki şekillerle yazılmış tabletler (Piktogram) bulunduğu da kazıbilimciler tarafından onaya çıkarılmıştır.

Yine çeşitli merkezlerde bulunan tabletlerden anlaşıldığı üzere, nesneyi tanımlayan grafik biçimi zaman içinde teke indirilmiştir. Kayda alınacak çok şey olunca da nesneler hakkında fikir verecek ekstra işaretlerin kullanıldığı da gözlenebilen bilgiler içindedir. Böylece yazı aynı zamanda (ideo-grafik) fikir verici hale gelmiştir. İ.Ö. 2500 yıllarında Sümerler tarafından da fonetik yazının kullanıldığı da tarihsel bilgilerimiz içindedir. Yazının veya işaretin kullanılması demek hiç kuşku yok ki sayılara da gereksinimi doğurmuştur. Paleolitik dönemde bile çentik veya benzen sistemin kullanıldığı araştırmacıların kayıtları arasındadır. (Özellikle de Paleoantropolog Prof. Dr. Enver. Bostancı'nın bu alandaki yayınları, yorumları yönlendirecek temel bilgileri içeren özgün bir çalışmadır.) Doğal olarak, çentik atmakla başlayan sayı sisteminin de zaman içinde gelişerek onluk (desimal) ve altmışlık (seksagesimal) şeklinde geliştiğini görmekteyiz. İ.Ö. 2500 dolaylarında desimalın bırakılarak seksagesimal (1,10,60,) sisteminin Sümer'de kullanıldığı biliniyor.

Şehirleşme ve giderek ticaret alanlarının yayılımı zaman içinde genelleşmeye ve standartlaşmaya neden olmuş ki, çeşitli metallerin alımı ve satımında malların bir çok çeşitlerine değer biçilmesi ve ölçülmesi için ortak bir ölçü birimi oluşturulmuştur. Satın alınan her malın değerinin onunla ödeneceği bir değişim aracı ortaya çıkmıştır.

Bu değişim aracı ilk olarak arpa ve daha sonra da gümüş ve bakır olarak belirlenmiştir. Kendi kendine yeterli olan doğal ekonomik sistemde, mallar bir birleriyle takas edilirken, artık bu dönemde bütün mallar, karşılığı miktarda, arpa veya şu miktarda, gümüş karşılığı alınıp satılıyordu. İ.Ö.2000 yıllarının bitiminde Türkiye'nin Kızılırmak havzasında bulunan Kültepe adı verilen yerleşim alanında prensin sarayı çevresinde, geniş ölçüde Sami olan (Asurlu) tacirler tarafından kurulmuş koloninin, Mezopotamya dokumaları vd. maddeler karşılığında maden olarak ticaret yaptığı bilinmektedir.

Madenleri elde etmenin bir diğer yolu da maden yataklarını elinde bulunduran toplumlara, yine madenden yapılmış silahları yöneltmek olmuştur. Firavunların Sina bakır madenini ele geçirmek için silahlı seferler düzenlediğini, dağlar üzerindeki kayalara savaşçı yazılar yazdıklarını, kaynaklardan biliyoruz. Bakıra kalay karıştırılmasından adını alan "Tunç Çağı" olumlu olumsuz yönleriyle siyasal olayları ve ekonomik değişimi ile İ Ö 1200 yıllarına kadar sürmüştür.

Yukarıdaki anlatımda, uygarlıkların ve kültürlerin niteliklerini, aletler ve silahlar için kullanılan tuncun elde edilmesini, değerini ve onu oluşturan bakır ve kalayın kıtlığını aktarmaya çalıştık. Buna karşılık demir madeni, yeryüzünde daha rahat ve daha çok bulunan bir madendi: Bakırın elde edildiği gibi (odun kömürüyle ısıtarak indirgemek yoluyla), cevherinden ayrılabilirdi.

Bulgular ışığında, İ.Ö. 1200 tarihlerinin teknolojisi ile sağlanacak ısı sonucunda, demirin ergimeyeceği ve ancak süngerimsi bir kütle elde edilebileceği, bilinmektedir. Zira o dönemlerde metal bir körük bilinmiyordu. Bu durumda süngerimsi bir yapı halinde kütle elde edilebildiği de kesindir. Bu kütle uzun süre sıkıştırılıp dövülerek demir haline getirilmekteydi. Bu durumda da demir, bakır gibi eritilerek dökülemez, ancak ısıtılıp dövülerek biçimlendirilebilirdi. Tıpkı günümüzde bazı sıcak demirci ustalarının yaptığı gibi. demir ocakta akkor hale getirilip dövülerek biçim veriliyor olmalıdır. Demirin keşfi ve ucuzluğu tarımı, endüstriyi ve savaşı da değiştirdi. Kocaman ağaçlar demir baltalarla kesilip tarım için yer açılıyor; sen toprak demir sabanla sürülüyor; demir silahlarla sıradan bir kışı de silahlanıyor olmalıydı Demirin yol açtığı bu sonuçlardan savaş, kendini ilk ortaya koyan olmuştur. Nitekim, Tunç Çağı'nın iki büyük merkezi ve lideri durumunda olan Yunanistan ve Anadolu'yu, okuryazarlığın yok edildiği bir duruma düşüren demirin savaşta kullanımı olmuştur.

İ.Ö. 1100 yıllarına gelindiğinde. Suriye kıyılarında benimsenen alfabetik yazının; Arabistan'daki yeni devletler ile Mezopotamya'da kullanıldığı ve çivi yazısına rakip olduğu bilinmektedir. Hatta İ.Ö. VIII. yy. da Yunanlılar bu alfabeyi kullanmışlardır Yalnız Yunanlılar, Sami sessiz harflerine özgü işaretlen atıp. buna karşılık Hint-Avrupa dilinin net anlatımında gereklilik duyulan seslileri belirtecek başka işaretler kullanmışlardır.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra. ticari alanda zorluklar baş gösteriyordu. Alış verişte gümüşün tartılması veya ayan problemlere neden olmuş olmalı ki. İ.Ö... 1800 yıllarından sonra Asur ve Suriye kralları, metalin ayarını garanti etmek için gümüş çubukları mühürle işaretlemişlerdir. İ.Ö.. 700 yıllarına gelindiğinde devlet tarafından basılan, metalin ağırlığını ve ayarını garanti eden sikke denilen metal paralar kullanıldı. Bazı kaynaklarda, bu uygulamanın, ilk kez 10 700 yıllarında Lydia kralı Kroisos tarafından ortaya çıkarıldığı not edilmektedir.

Sikkelerin kullanımı ile ucan alanda büyük kolaylıklar sağlanmış olsa da, devrim nitelikli bir değişim olmadığı da tarihsel süreç içinde tüm netliği ile gözlenen bir gerçek. Sikke haline dönüştürülmüş de olsa gümüş gibi bulunması zor ve değerli bir metal sadece yöneten sınıfın elinde toplanmıştır Çünkü üreticinin alışverişte kullanacağı kadar gümüş alabileceği anı degen olamamıştır. Zira artı ürün elde etmek gitgide artırılmışsa da. bu artı ürün, çeşitli yollarla üreticinin elinden alınarak, hakim sınıf elinde toplanmıştır.

İ.Ö.. 600 yıllan ve sonrasında Aegina, Atina ve Korinthos gibi Yunan şehir devletleri birliklerinde, tümüyle devrimci nitelikler gösteren, bakır ve gümüş madeninden oluşan, bozuk para olarak tanımlayabileceğimiz, küçük değerli sikkeler oluşturuldu. Böylece küçük çaplı alış verişler yapılabileceği gibi, bu alış verişlerdeki gümüşün düşürülen ayarındaki hile de ortadan kalkmış oluyordu.

Sonuçta, üretici, mallarını önemli miktarda sikke karşılığı olana dek beklemeden rahatlıkla satıp, alış veriş yapabilir duruma gelmiştir. Bozuk para tüm bu güçlükleri ortadan kaldırıp, ticarette daha güncel ve hızlı akışımı sağlamıştı. Aynı zamanda küçük üretimi de karlı kılmıştı Paranın ortaya çıkışı insanlık tarihinde halen de sürüp giden ipotek, tefecilik ve borç köleliğini doğurdu. Doğal ekonomiden henüz ayrılmış toplumda borçlularla alacaklılar arasında mücadele başlamış ve ilk siyasal çatışmaların başlıca nedeni olmuştur.

Demir Çağı ile birlikte gelen ekonomik değişiklikler, doğal olarak, siyasal şekillenmelerini de buldular Asur. Babil. Mısır. Tunç Çağı özellikleri sergilediği gibi. çok az değişiklikle, tanrı-krallık olgusunu da sürdürdüler. Demir çağıyla birlikte krallıkların ve zengin toprak beylerinin etkinliklerini

pek sürdürememiş oldukları da ortadadır, Çünkü demir silahların kullanılmaya başlanmasıyla, çoğu kişi ve silahlı örgütler, krallığın silahlı örgütü olmaktan çıkıp, kendileri silahlanabildiler. Hatta korsanlığa başlayarak, korsan gemileri bile oluşturdular Bu nedenle zayıflayan monarşi, dini bir görev üstlenerek güçlenme yoluna gitti

İ.Ö 8. ve 7 yy başlarında ekonomik durum oldukça karışık bir düzen sergilemiştir. Kaliteli ucuz ihraç mallarının üretimine, sonradan Atina'nın da içine katıldığı, Aegma.Korinthos gibi yerleşimlerde başladığı bilinmektedir. Yunan ticaretinin en güzel örneklerinden bin; Küçük Asya, Suriye, Mısır ve uzak yerlerdeki mezarlardan çıkan, Attika vazolarıdır. İ.Ö.. 700 - 400 arasında. Attika vazoları, Rusya -Almanya, Fransa gibi ülkelere ulaşmıştır. Elbette bunlarla birlikte uzmanlaşmış tarım ürünleri de ihraç ediliyordu. Öyle ki, birçok çiftçi, yiyecek üretimi çiftçiliğinden uzaklaşmış, bağ ve zeytin üreticiliği çiftçiliğine başlamış olmalıdır (Sikke olarak tanımlanan bozuk para yalnızca büyük mülklerden artı ürün toplanmasını sağlamakla kalmadı, küçük bağların iyi ürünleriyle de ihracat çemberinin genişlemesine yol açtı.) Zira ticaret öyle bir hal aldı ki. ithal edilen yiyecek maddeleri karşılığında **zeytin**, zeytinyağı ve şarap ödeniyordu Bunlar daha çok kendi topraklarında çalışan küçük ve bağımsız mülk sahipleri tarafından üretilmekteydi (Arkeologlar, mallara vurulan ticaret markalarından 6 ve 5. yy da yüzden fazla Attika çömlek üreticisinin varlığından söz eder) Bu üreticiler gruplar halinde, pazar için üretim yaptıklarına göre, bu durumda bir iş yerinde. birden fazla insan toplanmış, iş paylaşımı yapmış olmalıdır Örneğin: Münih'te bulunan bir vazo üzerindeki resimde imalat sahibinden başka, bir boyacı, bir fırıncıyla birlikte birkaç kişinin çalıştığının tasvir edildiği çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Bu da bugünkü fabrika tohumlarının atılmış olduğunu göstermektedir.

Tarihsel süreçte geriye bir baktığımızda, uygarlık ve ticaretin hızlı bir gelişim içine girdiği görülür Atlantik'ten, Pasifik'e uzanan bir alanda devletler yazı kullanıyordu Hellenistik Dönem e kadar yalnızca doğu Akdeniz'de gerçekleştirilmiş olan yeni ekonomi Asya'ya ve Atlantik Avrupasına da hakim olmaya başladı. Yunanlılar, Makedonyalı İskender'in liderliği ile *polis* (şehir) ekonomisini çok geniş alanlara yaydılar, iskender'in fetihleri Mısır'ı ve yakın Asya'yı Helen kültürünün ve ekonomik sisteminin bir parçası haline dönüştürdü. İskender'in fetihleriyle oluşan sınırlarda Yunanca tek bir dil haline geldi. Yaygın bir dil, fikirlerin kolayca yayılmasını getirdi. Aynı zamanda para birliğinin sağlanması da ticareti geliştirdi. İskender'in kurduğu deniz aşırı imparatorlukta yaşanan ekonomik ve parasal birlik, İ.Ö. 321 yılında ölümüyle, generallerinin kavgasında yok olup gitti. Sonuçta deniz aşırı imparatorluğu büyük monarşilere bölündü. Bu arada Asya'ya Seleukidlerin krallığı hakim oldu İskender'in ölümüyle birlikte, yerine geçebilecek zeka özürlü kardeşi ve doğmamış oğlu da öldürüldü Komutanlarının toprakları paylaşmasından sonra bir kuşak birbiriyle savaştı Sonuçta üç büyük krallık oluştu. Bunlar: Mısır'da Ptolemaioslar . Suriye'de Seleukoslar,. sonuncusu ise Yunanistan'ı da içine alan Makedonya Krallığıydı. Her üç krallık da Batı Anadolu'yu tam anlamıyla sahiplenemedi. Batı Anadolu, İskender'in ölümünden sonra Antigonos'un egemenliğine girdi. Antigonos'un, İpsos savaşındaki ölümüyle birlikte de Lysimakhos'un yönetimine geçti. (İ.Ö.. 301) Lysimakhos, elde ettiği savaş ganimetlerinin çoğunu Pergamon'da topladı. O da savaşta ölünce krallık (İ Ö.. 281) Seleukoslar krallığına bağlandı.

Bu arada Pergamon'da yepyeni bir lider çıkıyordu. Philetairos adlı bir komutan, Lysimakhos'un hazinelerini ele geçirmişti. Bu hazineyi Pergamon'un imarında kullandı ve adeta yenden kurduğu bu kentin yöneticisi

oldu. Pergamon bu tarihten sonra Hellenistik dünyada bir güç olarak görülmeye başladı.

İskender'in fetihleri Asya'yı, Yunan ticaretine ve Yunan koloniciliğine açmıştı Pers imparatorluğunun alınmasıyla Yunan koloniciliğine yeni bir dünya açılmış oldu. İskender Doğu felsefesi ve kültürünün etkisiyle, kendi ülkesine Doğu tanrıları adına tapınaklar yaptırırken, yeni topraklar üzerinde de Yunan tıptı şehirler kurmaya başlamıştı. O ölünce ardındakiler de bunlara bir çok yenilerini eklediler Bu şehirlerin hepsi de kendi kendini yönetme sistemine ve tiyatro, pazaryeri, kamu yapıları, okullar, çeşmeler gibi yapıtlara sahipti. Büyük tapınaklar kuruldu. Kralların bir çoğu tanrılaştı. Tapınaklara ait topraklar ile kralın gözde yardımcılara ve askerlere verilenler dışındaki tüm topraklar kral adına ekilip biçiliyordu. Bir kısım toprak kiracıları da vardı ve bunlar ne ekip biçeceklerine varıncaya kadar kaleme alınmış sözleşmelerle bağlıydılar. Üretimin çoğunu da krallık ambarına vermek zorundaydılar Maden ve taş ocakları köleler ve suçlular tarafından devlet adına işletiliyordu. Artık yerli ticaret ve endüstrilerini, din ve birimlerini, yasalarını ve kendilerine yeten, canlılık veren kurumlarını işleten eski doğu şehirleri yoktu. Pazar için üretimde bulunan özelleşmiş çiftlikler çoğaldı Bu çiftliklerde köleler çalıştırılarak, bilimsel, kapitalist yöntemlerle oldukça büyük karlar elde ediliyordu Başka kıtalarda yetişen bitki ve hayvanların ıslahı üzerine çalışılmış olmalı ki bunlar diğer kıtalarda da yetiştirebilmişlerdi Önceki çağlardan gelen bu uygulama Hellenistik Çağda dikkate değer şekilde geliştirilip, çoğaltılmıştı Sonuçta ulaşımındaki kolaylıklar her bölgedeki çiftçinin elindekini bırakarak, kendisine en uygun olan daha verimli ithal ürün üzerinde yoğunlaşmasına yol açtı. Endüstri gelişti, uzmanlaşma daha da ilerledi. Fabrika ve imalathaneler çoğaldı. Özellikle Pergamon'da göze çarpar şekilde, kralların köleleri çalıştırdıkları parşömen ve dokuma fabrikaları vardı. Bakır Çağı'ndan beri elle çevrilerek dönen değirmen taşlarını döndürmek için, ilk kez Hellenistik Dönemde eşek kullanılıyordu. Böylelikle harekette insan gücü yerine ara gücün kullanımı getiriliyordu. İ.Ö.. 100 yılları ve sonralarında bu güce su da katılacaktır.

Hellenistik dönem ekonomisi, siyasal birliğin geniş alanlara yayılması, para reformları, gemicilikteki gelişmeler, limanların kurulması, yolların yapımı gibi nedenlerle gelişmiş ticari ilişkiler halini aldı. İskender'in her yerde tek tıp para birimi oluşturması., bu sistemin yayılarak, takas işini sürdüren yerlerde de takasın ortadan kalkmasını sağladı.

Köle olarak veya ticari amaçla göç eden insan nüfusu arttı. Bu insanlar geldikleri yeni yerlere kendi uluslarının kültürlerinden parçalar getirdiler, kendi tapınma biçimlerine uygun tapınaklar kurdular. Böylece dinlerin yayılımı hareketi de başlamış oldu.

Bu noktaya kadar incelenen karşılıklı ilişki biçimlen, Hellenistik Devir geleneklerine, farklı toplumlarda ortaya çıkmış veya geliştirilmiş, yeni buluşları da kattı. Kralların çoğu buluşları ve bilimsel araştırmaları, maddi ve manevi açıdan desteklediler.

Hellenistik Dönem bilimi, Tunç Çağında olduğu gibi, üreticinin pratik yaşamından kopmuş bir bilim değildi. İ.Ö.. 330' dan sonra, MS. 1600'e kadar sağlanan başarının bir çok dönemde sağlanamadığı bilim adamlarınca not edilmektedir. Ancak Hellenistik Dönemde mekanik icatların çokluğu yanı sıra bu icatların pahalı birer alet olarak yalnızca eşe dosta sergilendiği pratikte pek kullanılmadığını da belirtmek gerekir. Bu davranışın bir nedeni de, elde hazır bulunan ucuz köle gücü olabilir. Hellenistik Dönem, toplumunun ve

ekonomik yapısının içindeki çelişkilerden dolayı, yeni buluşlardan verimli bir şekilde faydalanamamıştır. Bu dönemin servette büyük bir artış sağladığı da tartışma götürmeyecek kadar gerçektir. Ancak bu servet yalnızca kralların ve tapınakların elinde toplanmıştı.

İskender'in fetihlerinin Yunan şehirlerine sağladığı olanaklardan en çok burjuva sınıfı faydalanmıştır. O günkü burjuva sınıfını; toprakları kiracılar, işçiler ya da köleler tarafından işletilen toprak sahipleri, ücretli işçi ve kiralık köle emeği kullanan ve çiftlik kiralayan para sahipleri, köle ya da işçi çalıştıran atölye sahipleri, mağaza sahipleri, gemi sahipleri, tefeciler ve köle kiraya verenler olarak tanımlayabiliriz.

Yerli halkın yasal olarak grev hakkı vardı Onlar da bunu çoğunlukla kullanıyor ve iş bırakıp tapınaklarda toplanıyorlardı. Öyle ki, bazen kıra sözleşmelerinde grev yapmamak koşulları yer almaktaydı. Böylelikle grev de ortadan kalkmış oluyordu. Ekonomi, burjuva için sistemleştirildi ve öyle bir hal aldı ki, kiralalar ve ürünlerin fiyatları durmadan artarken, üretici ve işçi gelirleri bunun yanında yok denecek kadar arttırılıyordu. Satın alma gücü burjuvanın elinde toplanmıştı. Bu da malların, iç pazarda tüketimini önleyecek bir çelişkiydi. Doğu krallıklarındaki servetleri elde edip. krallık askerlerine dağıtmak, bu sıkıntıyı azaltmıştı. Tarım alanında da her yerde köleler çalıştırılıyordu. Öyle ki zengin bir çiftlikte çalışan bir köle yerli halktan daha iyi yaşayabiliyordu Bu da kölelerin sınıf mücadelesini azaltıyorduydu da zaman zaman köle ayaklanmaları da yaşandı.

Makedonya'da ve Pergamon'da ortaya çıkan köle ayaklanmaları tarihteki büyük köle ayaklanmalarından bindir.

İsisiz ekonomik yapı, siyasal birlikler içinde, çatışmalara oluyordu. Yeni pazarların bulunması sevdası ithalat ve ihracatı gelirtirilince orta sınıf sayılan zanaatkar ve küçük üretici de ekonomik başarı gösteremeyip yok oldu. Bunun sonucunda orta sınıf da ortadan kalkmış ve proleter sınıfa dahil olmuştu. Sürüp giden bu çatışmalara İ S 133 yılındaki Roma egemenliği son verdi. Roma egemenliği savaşları ve iç çatışmaları sona erdirdiyse de ekonomik anlamda çözüm getiremedi Daha doğru bir deyimle, yöneticiler değişti, ancak ekonomik sistemde köklü değişiklikler yapmak yerine, Pergamon Kralının vasiyeti ile birdenbire ellerine geçen bu ülkeye, sömürge anlayışı ile yaklaştılar. Roma yönetimindeki idare sistemi valilikler halinde oluşturuldu. Vah, seçim kazanabilmek için. Roma halkına rüşvet vermek zorundaydı. İş başına geldiğinde de verdiği rüşveti ve mahkeme edilirse vereceği rüşveti oluşturmak zorundaydı Roma senatosu da bu şekilde vali olup, emekli olmuş kişiler ve soylular sınıfına ait kişilerden oluşmaktaydı. Daha net bir biçimiyle, vali suçlanıp mahkeme edildiğinde, servetlerini vergi imtiyazlarıyla (vergi affı veya vergi kaçırmakla), politik gücünü kullanarak elde ettiği ayrıcalıklarla, eyaletleri sömürenlerin oluşturduğu jüri önünde yargılanmaktaydı Sistem böyle olunca da vali. seçim masraflarını karşılamak veya seçimini destekleyenlere karşı sözlerini yerine getirmek, itham edildiğinde beratını sağlayacak kadar para edinmek zorundaydı. Sonuç olarak. Roma Döneminde senatör ve valiler oldukça fazla para kazandılar Kazanılan bu paralar, Hellenistik dönem kazançlarıyla karşılaştırıldığında az gibi görünse de. bu noktada şunu unutmamak gerekir; Roma Dönemine geldiğinde zaten cebe indirilecek pek fazla bir şey kalmamış, devletlere bile borç para verecek kadar zenginleşmiş olan bazı tapınakların gelirine göz dikilmişti.

Büyük topraklar edinme ve tefecilik sayesinde yalnızca küçük bir grup zenginleşti. Bu arada Roma Döneminde askerlik zorunlu oldu. Borçlanmak ve zorunlu askerlik, küçük çiftçiyi toprağından etti. Ucuz iş gücü olarak görülen kölelerin çalıştırıldığı büyük çiftlikler çoğaldı. Küçük çiftçilerin bir kısmı da bu rekabete dayanamayıp topraklarından oldular. Bu küçük çiftçiler sanayi kesiminde de iş bulamaz durumdaydılar, çünkü köleler bu iş kollarında da tercih edilmekteydi.

Roma imparatorluk dönemine baktığımızda da uygulamalı bilimler ve mimarlık alanında. Hellenistik Dönem ve Roma Cumhuriyet Döneminden alınanların hiçbir yenilik getirmeksizin uygulandığını görürüz.

Yine Hellenistik Dönemden miras kalan ekonomik alt yapıda da hiç bir yemlik yapılmaksızın küçük meta üretiminden daha ileriye gidilmedi. Ancak üreticilikteki boyutlar büyüdü. Örneğin seramik endüstrisinde örgütlenmenin daha büyük çaplı olduğu mallarını imzalayan çömlek imalatçılarına ait eserlerden anlaşılmaktadır. İmparatorluğun erken dönemlerinde malların pazarının genişlemesi savaşların biraz durulmasına neden olmuştu. Mallar, yeni pazarlara aktarılmış yeni ülkelerin zenginlerine satılmıştı. Fakat o ülke içinde alt sınıfın alabileceği duruma gelmemişti. Köylülerin durumu da gitgide daha kötü olmuş, tapınaklara sığınanların dokunulmazlığı kaldırılarak grev hakkına son verilmişti.

Gerçek, toplumun yaşam standardının çok düşük olduğudur. Bu durumda da, iç pazarın sınırlı kalması da kaçınılmazdır. Dış pazara gelince, o da artık fazla genişleyemez duruma gelmişti. Zira alış verişte etken olan paralı sınıfın sayısı da oldukça azdı. Böyle olunca da sistem daralmaya başladı. Bu İ.Ö.. yaklaşık 400-450'den bu yana devam eden ekonomik sistemin kendi iç çelişkilerinin olumsuz sonuçlarıydı, ithalat sistemi de çöküntüye uğramış olmalı ki, (dış pazarların doyuma ulaşması bunu kaçınılmaz yapar.) zanaatçıların çarkları veya imalat gereçleriyle göç edip, toplumun ihtiyacını, yine o toplum içinde üretmeye başladıklarını, ithal malların yerini alan, yerli mallardan anlamaktayız. Bu durum seramik endüstrisinde olduğu gibi, cam endüstrisinde de aynıydı. Bu göç sonucu *polis'ler* (şehir) arası ticaretin de azalmış olacağı net bir şekilde görülebilmektedir.

Var olan zengin çiftliklerinde her türlü ihtiyaç pazarlardan sağlanırken, yaklaşık İ.S. 25 ve sonrası yıllarda, bu çiftliklerin de kendi ihtiyaçlarını üretme eğilimine girdikleri, bir anlamda bronz çağları ekonomisine geri dönüş görülür. Artık köle giysileri, kap kaçak vb. metal ihtiyaçlar pazarlardan alınmayıp, çiftliklerde üretildiği bir düzen söz konusudur. Sonuçta pazar için mal üreten çiftliklerin yerini, kölelerin ve köylülerin çalıştığı çiftlikler aldı. Artık çiftliklerde çiftlik sahibi, yani hiç tarım yapmadığı halde tarım zengini olan için, yiyecek tanı yapan köle ve kiracılar çalışır durumdaydı. Kiracı toprağı toprak sahibine işler, kendine de ölmeyecek kadar ürün.

. Ekonomik gücü zayıflayan çiftlik sahipleri toprakları üzerinde kırıncı ve köylülerin çalıştığı çömlekçi, kerpiç imalathaneleri ile demirci gibi imalathaneler kurdular. Nihayet üretici, toprağına bağımlı ancak topraksız köylü, diğer bir deyimle köle haline geldi. Tüm bu gelişmeler sonucunda zaten az olan orta sınıf da emekçi sınıfına katılmış oldu. Sonuçta savaşlarla birlikte yıkım geldi. Devletin başındaki kişi de totaliter bir rejimle birlikte efendi ve tanrı sıfatlarını kazandı. Devletin bu baskıları sonucunda kilisede örgütlenmiş olan Hıristiyanlık bir sığınak oldu. Bu aşamada, tarihin hep tekrar edildiğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

İmparatorluk döneminden miras kalan üretim (kısmen de olsa) ve bilimsel çalışmalar devam etti Asırlarca yeni ekonomik sistemler, yeni inanışlar, pazar sorunları, savaşlar ve barışlarla insanlık, kendinin de farkına varamadığı kadar, hızlı bir şekilde kültürel değişim ile büyüdü Başında da değindiğimiz gibi insanın kültürel değişim hızı biyolojik evrim hızının onlarca katıdır. Bugün için dünyanın en son konuğu olan insanoğlu, bir taraftan uzay çağının kapılarını açarken, diğer taraftan kendisinden milyonlarca yıl önce ev sahipliği yapan diğer canlılarla birlikte, dünyanın sonunu hazırlamakta da o derece hızlı ve bilinçsiz bir davranış içindedir. Uygarlık ve teknoloji adı altında çoğu zaman ekolojik dengeyi bozan uygulamalarımızla gerçekte ne kadar barbar davrandığımızın farkına varamıyoruz biz insanoğulları...

İktisadî örgütlenmenin başlıca üç ana tıpyı olan avcılık, ziraat ve sanayim her birine karşılık veren belirli bir nüfus miktarı ve belirli bir iktisadî faaliyet seviyesini antropoloji temeli altında çeşitli bilim dallarından aldığımız veriler ışığında anlatmaya çalıştık. Bu değişimlerin ne denli önemli olduğunu anlamamız pek de zor olmayacaktır, çünkü biz de bu geçiş çağlarından birini yaşıyoruz.

KAYNAKÇA:

- Aksit, O.** : Roma İmp. Tarihi. İstanbul. 1976.
Akurgal, E. : Ancient Civilisation and Ruins of Turkey.. T.T.K. Basımevi Ankara. 1969.
Arsebük, G. : İnsan ve Evrim. TTK. Basımevi Ankara. 1990
Bayatlı, Osman, :Bergama Tarihinde İlk Çağ ve Bakırçay Havzası, Arkhaik-Klasik Kùltürler. İstanbul, 1949.
Bean, George :Eski Çağda Ege Bölgesi. İstanbul. 1995.
Brononovskı, Jacob :insanın Yükselişi. Ankara. 1987
Cagniot, G. : İlk Çağ Materyalizmi Ankara 1968
Childe, G. : Doğunun Prehistoryası. İstanbul 1971 ".Tarihte Neler Oldu.İstanbul 1982 Kendini Yaratın İnsan. Ankara 1983.
Cipolla, M, C. : Ekonomi ve Nüfus. İstanbul 1980
Cole, S. : Neolithic Evolution. Britisch Museum. 1970
Çambel, H., Braidwood, R.J , Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları. İstanbul 1980
Coon, C. S. : The Story of Man Nevvyork 1958.
Danvin, C, :insanın Türeyişi. Ankara 1968 ,"Türlerin Kökeni. Ankara. 1970
Demirsoy, A. : Kalıtım ve Evrim. Ankara 1990 Drachmann, A. G.,The Mechanical Technology of Greek and Roman Antiquity. London 1963 Faxi, by J., Yaoqi, M., "Survey and Trial Excavation of Neolithic Site at Dakou Jungar Banner, Inner Current Anthropology, october 1982. The Üniversity of Chicago Press. Vol.23. s.479-486.
Güvenç. B. :İnsan ve Kùltür. İstanbul. 1979
Harmankaya, S.:
Oğuz, T. : Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri. istanbul. 1996
Kansu, Ş. A. : İnsanlığın kaynakları ve ilk Medeniyetler. TTK. Basımevi. Ankara. 1971
Malay, H , : Çağlar Boyu Kölelik, izmir. 1989",Helenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması, izmir. 1992
Mansel, A. M. : Ege ve Yunan Tarihi. TTK. Basımevi. Ankara 1971.
Ostrogorsky, George.: 1986.Bizans Devleti Tarihi. TTK. Basımevi Ankara..
Teber, S. : 1980. Doğanın İnsanlaşması. Ankara.
Thomson G :1988. İlk Filozoflar. İstanbul.
:1990. Aiskhylos ve Atina. İstanbul

KALARGA'NIN GİZEMİ**

Bergama iç denizinde yüzen birçok küçük ada vardı. Sen poyraza, ılık Iodosa uzatırlardı dik kayalarını. Birer anıt gibiydiler denizin üstünde. İç deniz; mor dağlı Midilli adası karşısında imbatlı Dikili yakınlarındaki tepe kenti Atarneus'un dar boğazında kavuşurdu, hasarsız Ege Denizine Güneyde Çandarlı'ya, eski Pitane yakınlarına uzanır, onun hemen berisinde Elaia kıstağının arka yamaçlarına dayanır, doğuda kutlu Bergama tepesi eteklerine kadar sokulurdu.¹ Akıntılı Bakırçay, erdemli Pergamon kıyılarında dökülürdü bu eski denize bir zamanlar Karadağ bir yanardağı ve iri bir yarımadaydı iç denizi enginlerden ayıran Küçük küçük adalarla çevriliydi eski Kane, şimdiki Karadağ. Görünüşü görkemli Elaioussa adaları vardı tam ucunda. Yanardağı Midilli karasından ayıran "geçit adalarıydı bunlar.

Eski yerel zamanlarda oluşmuş bir çöküntü hendeği idi iç deniz. Çok rüzgarlı Ege'nin kol saldığı bir çukurdu. Sonra doldu Şimdi verimli Bakırçay Ovasıdır bu alan Burası, yüce Bakırçay ırmağının ve küçük derelerin taşıdığı aşınmış toprakların örttüğü dolma bir ovadır. Bakırçay artık anıtsal Atarneus kentinin yanı başından değil, Çandarlı yakınlarından dökülür denize. İlk tarihçi sayılan Bodrum Mu Herodotos, Amasyalı coğrafyacı Strabon. Romalı ünlü ozan Ovidius, Bakırçay'ın yatak değiştirmesinden şaşkınlıkla söz ederler²

Kendine özgü bir ülkeydi iç denizin kıyıları. Balık doluydu sular. İğne yapraklarını dökmeyen çam ağaçlarıyla kaplıydı, kıyıların yükseldiğı yamaçlar Küçük temiz dereler, kederli bakırçay, dökerdi taze sularını bu iç denize. Kolay bir yaşam için her şey vardı burada. Bakırçay'ın iç denizi insanlığın ilk boy verdiğı yerlerdendir. Dümdüz ova üzerinde dikilen tepeler bugün bile bir ada görünümündedir. Bu ova adalarında yapılan kazılarda İ Ö 3. Bin yıllarına ilişkin izler

** Sefa TAŞKIN Bergama Belediye Başkanı

¹ Osman Bayatlı. Bergama Tarihinde ilk Çağ s.9

² E.Eriş. Çandarlı, s 12

bulunmuştur. Bu bölge tarihsel Teuthrania'dır' Helence deyişle Teftranya diye okunur Oysa bu sözcük Helen dilinden değildir. Teuthrani. Ege tarihinde adı geçen ender yerel bölgelerdendir. Tarih öncesi Bergama iç denizinin kıyılarından ve adalarından oluşan bir ülkedir ha sonraları soylu Mysia'nın bir parçası sayılır. Adı "ok önemli sonuçlar doğuran söylencelere alan olan Teuthrania adını yönetici Teuthrasdan alır O, bu ülkenin kralıdır. O çağlarda ilgili bilgilen edindiğimiz Helen kaynaklar bölgenin o zamanlardaki adına dayanarak, Teuthrania'lılara yalnızca Mysia'lılar deyip geçer. Bölgenin halkının ayrıntılı kimliğini adlar ele veriyor. Ancak adlar, zamana ve dile göre değişir. luwi'lerin "Perguma". Helenlerin "Pergamos", Romalıların "Pergamon" dediği kente, bugün biz Türkler "Bergama" diyoruz.

Strabon'un "yörenin çok eski çağlardaki kralı" diye söz ettiği Teuthras⁴, Helen'lerin Mysia'lı dediği yörenin yerlisi bir bey olabilir. Helence hiç bir anlamı olmayan Teuthras'ın, bu bölgenin yerli halklarının dilinde bir karşılığı olmalıdır. Luwi ya da Pelasgos dilinde kalın seslerle söylenen birçok sözcük Helen diline incelererek geçmiştir. Tuthras'ın, dönüştüğü tarih öncesi ses "Da-Adra, Da-Odra. Dodra" dır belki. "Da", kadını anlatan "ada" "Odra ya da Adra". "soyun başladığı adamdır"" Teuthras adı "Da-Adra"dan geliyorsa, anlamı "Ana Tanrıçanın erkeği" olmalıdır Bergama'nın kuzeyinde bu sözcükle özdeş anlam taşıyan Madra Dağı vardır.

Kral "Dodra"nın, dolayısıyla Teuthras'ın ülkesi Teuthrania, çok eski bir ülkedir. Anadolu'nun yerlileri, ilk halkları yaşıyor olmalıydı bu topraklarda. Belki de Luwiler bu halklardan bindir.

Klasik tarih bilimi Anadolu'da bilinen en eski Ana Tanrıça adının Via olduğunu söylüyor. İri kalçalı, iri memeli, doğurgan Ma heykelcikleri İ.Ö. 7000 yıl öncesine ilişkin Konya Çatalhöyük kalıntılarında gözleniyor⁸. Bunlar, şimdilik Ana Tanrıçaya ait Anadolu'daki en eski ad ve en eski izlerdir. Manın Luwi dilinde

³Strabon. Coğrafya, s. 26-54 ⁴Strabon.

Coğrafya, s. 55-56

⁵Van windckan. Le Palasiqnc. s. 148

⁶F.Starkc... Luwischen Nomens s. 162

⁷B.Umar. Türkiye'deki Tarihsel Adlar. s. 781 ⁸

⁸Kulaçoğlu. Tanrılar Tanrıçalar.

"ana" demek olduğu biliniyor. Bu halkın kendilerine "Mada" "Manın "Yüce Ana"nın insanları dediğı düşünülüyor. "Ma"nın; erkeğıyle, kendine *özgü* mekanlarıyla, büyüsel nesneleriyle bir inanç dizgesi oluşturduğu açıktır. Bu inanç eskiliğı, dilsel eskilikle birleşince Ma'ya inanan ve o dili konuşan insanları, halkı da çok eskilere çekiyor. Ma'nın insanlarının, Luwi'lerin geçmişı belki de, avcılıkta ve ürün toplamada uzmanlaşmış ilk Anadolu insanlarına, ta Konya Çatalhöyük'e kadar gidiyor!

İ.Ö. yıllara tarihlenen Kırkağaç Yortan'da görülen taş, kaya mezarların bıraktığı kalıntılar, Teuthraniaya adalarından bugünkü Değirmendere'de bulunan izlerle çağdaştır.⁹ Bu insanlar çiftçilik, hayvancılık, kilden kab kaçak yapmasını bilir. Çevre Ana Tanrıça'ya adanmış kayalık tapınaklarla, Luwi seslen veren yer adlarıyla kaynamaktadır.

Ürünü bol bir iç denizin ve bereketli toprakların bu güzel ülkesi Ana Tanrıçanın kucağında, o zamanların az insanlı dünyasında binlerce yıl mutlu ve sorunsuz yaşamış olmalı Teuthrania insanı. Anadolu'nun batı kıyısındaki diğer halklarla birlikte; bir yandan Avrupa kıyılarına göç etmiş olmalı, bir yandan Girit'teki, insanlığın hala çözmeye çalıştığı gizemli yüksek uygarlığı oradaki yerli halkla kaynaşarak kurmuş olmalı. Bunlar kapkaranlık geçmişin el yordamıyla tanımlanmasıdır.

Öte yandan yazılı tarih Batı Anadolu yerlilerini İ.Ö. 1350'lerde Hitit'lerle savaştırıyor. O direnişçi insanları, kendi adlarıyla değil, geriye bıraktıkları yöre ve kent adlarıyla tanıyoruz. O zamanların hemen ardından, İ.Ö. 1200'lü yıllardan sonra. Kral Teuthras'ın ya da Dodra'nın, halkıyla birlikte batıdan gelen Helenler ya da Akha'larla dövüşüğünü söylenceler söylüyor. Tarihi yansıtan anlamlı söylenceler ortamıdır o günler.

Akıntılı Bakırçay'ın yavaş yavaş doldurduğu iç deniz, nice sevinçler, nice acılar görmüş olmalı. Güzelce tepelerin çevirdiğı sular güneşin altında pırl pırl ışıltılı yakamozlar saçmış olmalı evrene

Eski iç deniz adalarından biri Kalarga'dır böyle görkemli bir ada az bulunur dünyada. Kalarga, 1939'daki büyük depremde yerle

⁹ O.Bayallı, Bergama Tarihinde İlk Çağ, s. 32

bir olan Ovacık Köyünün eski tepesidir. Yıkılan köy sonra Kalarga tepesinin kuzeyinde Geyikli yamaçlarına bakan pahalı(!) bir yükselti dibine taşındı. Şimdi Kalarga'nın yanı başında Süleymanlı ve Aşağıkırıklar Köyleri var. Hangi yöne dönerseniz değişik biçimde görürsünüz Kalarga tepesini. İzmir'den gelip, Çanakkale'ye gidenlerin Bakırçay ovasına girdiklerinde gözlerini ayıramadıkları gizemde bir tepedir şimdi Kalarga. Bakırçay köprüsünden batıya baktığınızda, zeytinlikler arasında göğe yükselen ışıktır Mysia'nın, o. Yaz sıcaklığında pamuk tarlaları içinde ılgın gibidir. Dünyanın en ince lifli pamuğunun ince kabuklu koza içinde usulca uzanmasına tanıklık eder her yıl. Sarı başakların olgunlaşması için güneşin toprağı ısıtmasını bekler. Ayçiçekleri, diğer adıyla günebakan bir gelin yatağı gibi süsler Kalarga'nın çevresini! Madra Dağının poyrazına göğüs gerer, iç denizin diğer adalarıyla birlikte Geyikli dağlarının sırtlarındaki karaçamlara bulut taşır, gizemli tepe.

Bir büyüğü yükseltidir Kalarga Bir eliyle Pitane'nin Karadağ'ını diğer eliyle kutlu Pergamon'u, senn Hula'yı tutar. Yunt Dağları hiç de uzak olmayan bir akrabadır ona Kalarga hiç kimseden sakınmaz kendini, sereserpedir o Doğa Ana'nın kollarındadır. Teuthrania'nın odağıdır, Kalarga iç deniz ortasında bir ada yerleşimi olmalıdır. Tepenin ovaya eğildiği yamaçlarda hala denize inen merdivenler gözlenir.

Sözcüklerin dili çözüldüğünde Kalarga ""ışıklı kıyı" anlamına gelmelidir. "Kala" bildiğimiz iskelenin, kıyının karşılığı olmalıdır.¹⁰ Latince de scala. çağdaş Helence de skala özdeş anlamda kullanılır. " Arga": ışıkl, ışıltılı, parlayan, gümüş anlamında bir sözcüktür. Güney Amerika'nın ünlü ülkesi Arjantin'ce anlam bağı vardır. Helen dilinde Argyros, Latince de Argentum gümüş demektir

Kalarga. Bakırca) iç denizinin kıyısında pırıltılı bir kent olmalı. Bu ışık, dar iç denizin güneş ya da ay ışığında oynayan dalgalarından yansıyan bir ışık olabilir Ya da karşı kıyılardan adalara vuran bir ışıltı. Bugün Ovacık dediğimiz. Kalarga'nın tam kuzey karşısında. Geyikli dağlarının ovaya indiği noktada bulunan alan. altın ve gümüş madeniyle ünlüdür. Günümüzde zehirli altın madeni olarak anılan bu yamaçlar, içinde bulunan gümüş nedeniyle çevreye pırıl pırıl ışık yansıtıyor olmalıydı.

¹⁰ O. Bayatlı. Bergama Tarihinde İlkçağ. S. 9

Lydia'lı, Salihlilil, altın sever kral Kroisos'un buradan altın çıkardığı, Sardes altını ile birlikte dünyanın ilk altın parasını döktüğü biliniyor. Orta Çağda, Bizanslıların bu madenden altın ve gümüş elde ettikleri söyleniyor. Ne yazık ki, şimdiki madenciler geçmiş çağların madencilerine hiç mi hiç benzemiyor. Ellerinde, geçmiş zamanların kürekleri ve elekleri değil, milyonlarca insanın ölümüne neden olabilecek kadar zehir var. Siyanür denen zehirle alınmak isteniyor Teuthrania'nın kutsal toprağından altını. Bu madenin bulunduğu çevrede, Çamköy ve Narlıca köyleri arasında bugün Mardal diye anılan bir derecik var. Kalarga'nın tam karşısında iner ovaya. Geyikli dağından aldığı pınar sularını düzlüğe varınca alüvyonlu topraklarda yitirir. Şiddetli kış yağmurlarının taşkınlarla yol açan sel sularını çakıllı yatağında akıtır

Mardal da eski bir sestir. "Ma" Anadolu'nun anası, "arada!" taşların yontulmasıyla ilgili bir Luwi sözcüğüdür."

Geçmiş tiftikledikçe daha neler çıkacak karşımıza!

Kalarga'ya binlerce yıl, bir yandan iç denizin su ısıltısı, bir yandan karşı yakanın gümüş pırıltısı vurdu. Işıklar içindeydi hep kalarga. Gizemli eski insanların bu kenti. Teuthrania'lı yerli halklar, Bakırçay'ın iç denizinde kendi insanlık sorunlarını sessizce yaşamış olmalı onca yıl. Ta ki Telephos, "uzaktan gelen ışık" oralara ulaşana kadar. Telephos'u getiren gemilerin kürek sesleri Bergama tepesinden duyulmuş olmalı. Çünkü, kral Teuthras'ın ülkesi, Teuthrania Ana, kutlu bir kent. Pergamon'u doğuracaktır. Işıklı kıyılar aydınlatıyor çevreyi.

KAYNAKÇA:

Taşkın, Sefa., Mysia ve Işık İnsanları, İstanbul 1997

¹¹ F. Starke. *Lmvischen Nonicns*. 504 38

EPIGRAFI VE BERGAMA MÜZESİ'NDEKİ İKİ YAZIT**

Epigrafi, sözlükte " Taş ve metal gibi kalıcı gereçler üzerindeki yazıtları inceleyen, tarihin yan bilim dalı olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde insanların büyük çoğunluğunun tarihten pek hoşlanmadıkları söylenebilir. İlgisizlik zaman zaman "Ben geçmişe değil, geleceğe bakarım; geçmişini bilmeden de gayet iyi yaşıyorum" benzeri tümcelerle alaycılığa varmaktadır Özellikle gençler için, tarih bilgisi edinmenin boşa harcanan bir zaman anlamına geldiğini, hatta bu konularla ilgilenenlerin düşündüklerini de söylemek yanlış olmayacaktır. Elbette bütün bu olumsuzluklar bu kuşak için değil, bir önceki kuşak için de geçerlidir.

Bunun nedenleri başlı başına bir inceleme konusu olabilir, ancak kısaca, dönemlerin siyasi yapısı, kültür ve bilime bakış açılarıyla doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. Bize ilk ve orta öğretim yaşamımız boyunca seçilerek sunulan ve adeta istatistiklerden alınmış sayılar ile, "Çocuklara Masallar" kitaplarından seçilmiş masalların birleştirilmesi ile yazılmış, ianh kitaplarımızın, bu sevgisizlik ve ilgisizlikte çok büyük payları **vardır**

Oysa tarih için rakamlar ve kahramanlık övgüleri önemli bile değildir. Tarih uzun ve heyecanlı bir romandır. Bu romanda her insan kendini bulur, romanın sonuna doğru, evrendeki yerini düşünmeye başlar ve bittikten sonra, geleceğine ilişkin güvenli adımlar atmayı öğrenir.

Yazımızın başında epigrafinin, tarihin yan bilim dalı olduğunu ve taş ve metal gibi nesneler üzerine yazılan yazıtları okuyup, açıkladığını belirtmiştik Yazıtlar antik dönemde sosyal yaşamın önemli parçaları idiler. Papyrus veya parşömen üzerine alınan kararlar, yasalar taşlar üzerine yazılarak halka iletilmekteydi. Bunun

** Candan Nalbantoğlu
Uz. Arkeolog, Bergama Müze Müdürlüğü

yanı sıra onurlandırmalar, üzüntüler, dilekler, yergiler, lanetlemeler gibi pek çok şey de taş, metal gibi kalıcı maddeler üzerine yazılıyordu

Yazıtlardaki çeşitlilik sadece yazıtların bulunduğu yerlerdeki bilgileri aktarmakla kalmaz, bazen bir devletin idaresine veya bir başka devletle olan ilişkilerine ait verileri de içerir. Sınır değişikliklerini, barış anlaşmalarını, anlaşmazlık nedenlerini, ekonomik ve siyasi modellerini, hukuk sistemlerini ve bunlar gibi yüzlerce bilgiye ulaşmamızı sağlarlar. Yazıtlar tarihin kanıtlarıdır.

Yazıtbilimci(epigrafist), yazıtın ait olduğu yerin sosyoekonomik yaşantısına yönelik bir değerlendirme yapma veya bir olayı belgeleme olanağı bulur. Bir yazıt yüzlerce yıl ötesinden ve aracısız biçimde bize ulaşır. Yazıldığı dönemde ne anlatıyorsa, bugün de aynı şeyi anlatır. Yüzlerce yıl önceki okuyucusu ile, bugünkü okuyucusunun, yazıt önündeki yerleri, bakış açısı farklı olmakla birlikte, aynı hizadadır. Antik okuyucu bir kararı okurken, aynı zamanda uygulamak durumunda idi. Bizler de bu kararı aynı biçimde okuyoruz. Bazen de bu yazıtları okurken, tıpkı onlar gibi, hüzünlenebiliyor, üzülebiliyor veya şaşırabiliyoruz.

Günümüzde de epigrafi, pek çok kültürde yer almaktadır; antik döneme oranla, daha kuru bir dille yazılmışlardır ve daha az çeşide sahiptir, ancak yine de bilgi verir.

Kendimizi bir yazıtbilimci yerine koyalım ve yaşadığımız kentin ana caddelerinden birinde küçük bir gezintiye çıkalım. Caddede, büyük bir olasılıkla, caddenin adının yazılı olduğu bir tabela göreceğiz. Şansımız varsa bu ad, o ülkenin veya kentin sosyal yaşamındaki bir değişimi ya da önemli bir kişiyi tanıtabilir. Daha önceki bilgilerimizle bu cadde için bir tarih bile önerebiliriz. Diyelim ki caddenin adı Cumhuriyet Caddesi. Bilgilerimizle Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920 yılında kurulduğunu biliyoruz. Bu durumda bu caddenin 1920 yılından sonra yapıldığını söyleyebiliriz. Ancak bu tarz tarihlemelerde ayrıntıları gözden kaçırmamak gerekir. Örneğin, caddenin adı Atatürk Caddesi olsaydı, Atatürk'ün doğum tarihi olan 1881 ya da hizmetlerinin tanındığı, Devlet Başkanı olduğu. 1920 tarihinden sonraki bir tarih olmalı demek pek doğru olmazdı. Çünkü, Atatürk, Soyadı Yasasından sonra, bu soyadı almıştır. Bu nedenle 1934 yılından önce bu adın bir caddeye verilmesi olası değildir.

Cadde üzerinde bir iki resmi yapı' da görebiliriz, Bu tarz yapıların üzerinde, öncelikle devletin adı, sonra kurumun bağlı bulunduğu bakanlığın adı ve kurumun adı gibi bilgilen içeren bir yazıt mutlaka vardır. Örneğin: TC Orman Bakanlığı. Bergama İlçesi-İşletme Müdürlüğü yazan bir tabelayı okuduğumuzda, hiç bir şey bilmesek bile. Türkiye adında, cumhuriyetle yönetilen bir devlet sınırları içerisinde olduğumuzu, bakanlıklar sisteminde ormana bir yer verildiğini ve bunun kurumsallaştığına Bergama adında bir ilçe bulunduğunu ve ormanların işletildiğini anlayabiliriz. Bunları ötesinde düşünebileceğimiz çok şey olabilir. Örneklen daha da çoğalmak olasıdır. Ancak epigrafinin yazıtlara bakış açısını anlatmak için bu örneklerin yeterli olduğu kanısındayız. Değişik yazıt türlerinin incelenmesi hukuk, yönetim, toplum yaşamı, siyaset, ekonomi, din, edebiyat, dil konusunda tarih ve diğer bilimler için çok büyük önem taşır. Bilim dalları, bu bilgilerin yazılarak aktarılması sonunda bugünkü durumlarına gelmiştir. Bu nedenle üniversitelerde, öğrencilere, ilk yıl kendi branşlarının tarihi ile ilgili dersler okutulmaktadır. Mimarlık Tarihi. Tıp Tarihi gibi. Bu bilgilerin öğrenilmesinin, insanları yönlendireceği yeni keşfedilen bir şey değildir.

Epigrafinin metal, taş gibi kalıcı maddeler üzerindeki yazılan incelediğini yazımızın başında belirtmiştik. Söz konusu yazılar genellikle Grekçe ve Latince'dir. Ancak, sikkeler de kalıcı maddelerden yapılmalarına ve genellikle üzerlerinde yazı bulunmasına karşın epigrafinin dışında ele alınmaktadır. Yine kıl tabletler, papyrüsler üzerine yazılmış yazılar da Sümeroloji, Hititoloji ve **Papyroloji** gibi başka bilim dalları tarafından incelenmektedir. Epigrafinin yukarıda kısaca söz edilen diğer bilim dallarından farkı sadece dil ve üzerlerine yazıldıkları maddelerden ilen gelmemektedir. Zaman ve coğrafi sınırlar da önemli etkenlerdir. Yazının Doğudan alınmasından (I Ö VIII. yy). Bizans Devri sonuna dek olan süre içerisinde, Greklerin kendi kültürlerini taşıdıkları her bölge yazıt bilimin ilgi alanı içerisindeydi.

Bilindiği kadarıyla en erken epigrafi çalışmaları ünlü tarihçi Herodotos tarafından yapılmıştır. Bilimsel tarihçiliğin babası sayılan Thukydides'in de çalışmalarında yazıtlardan yararlandığı bilinmektedir.

Ülkemizde ise bu bilim dalı henüz çok yenidir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra eski Grekçe ve Latince bazı liselerde ders olarak okutulmuş, Atatürk'ün, Dil ve Tarihçe verdiği özel önemin bir sonucu olarak, antik yazarlardan bir bölümü Milli Eğitim Bakanlığı'na, (özellikle belirtmek gerekirse Hasanlı Yücel'in büyük çabaları ile) dilimize çevrilerek okuyucuya sunulmuştur. İstanbul Üniversitesi ve Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kurulmuş ve peş peşe açılan kürsüler bu bilim dallarının temelini oluşturmuştur. Halen bu iki üniversite dışında İlk Çağ Tarihi ve Klasik Filoloji bilim dallarını bünyesinde taşıyan başka üniversite bulunmamaktadır.

Epigrafiye Kullanılan Yöntemler. :

Çalışmaların ilk aşaması yazıtın kopyasının alınmasıdır. Arazide ya da müzede kopya edilen yazıtlar için alınabilecek bütün bilgiler kaydedilir. Arazide bulunan yazıtları, aksi bir durumda tekrar bulamama riski nedeniyle bu işlem daha büyük bir önem taşır.

Yazıt, dikkatli bir şekilde ve aynen kağıda aktarılır. Taşın cinsi, ölçülen (en, boy, derinlik) ve harf yükseklikleri alınır. Tekniğine uygun fotoğrafları çekilir. Yazıtın okunamayacak kadar kötü olması veya fotoğrafının alınamaması durumunda, kağıt kopyası veya latex kopyası alınır. Kağıt kopya özel bir cins kağıdın, taş üzerine serilerek, ıslatılması ve kuruduktan sonra kaldırılması ile elde edilir. Sıvı kauçuk olan latex ile kopya yönteminde ise; taş yıkanır, kuruduktan sonra latex sürülerek, kuruması beklenir.

Arazi veya müzedeki bu ilk çalışmalardan sonra masa başı çalışmaları başlar ki, transkripsiyon denen aşama bu çalışmaların en önemli aşamasıdır.

Transkripsiyon; orijinal metnin, gramer ve epigrafi kurallarına uygun biçimde kağıda aktarılması demektir. Transkripsiyonda yazıtın okunabilir kısımları, eksikleri, yazıt bilimci tarafından yapılan tamamlamalar gösterilir. Bu aşamadan sonra yazıt, türüne göre incelenir. Antik dönemde yazıtlar, devletler arası anlaşmalar, yasalar, mezar yazıtları, onurlandırma, adak, mektup, gibi pek çok çeşide sahiptir. Yazıtın daha önce yayınlanıp yayınlanmadığı, benzerlerinin bulunup bulunmadığı araştırılır.

Tüm bunlarda sonra sıra yazıtın tarihlenmesine gelir. Bu aşamada yazıtın bulunduğu yer önemlidir. Metin içerisinde tarihleyici bir bilgi yoksa bulunduğu antik kentin tarihine ilişkin bilinenler yazıtı tarihlemede yardımcı olabilir. Ya da yazıtın içeriği antik kentin tarihine ışık tutabilir. Yazıtın içeriği, harf karakterleri, ifade biçimlen, bilinen olayla ilişkisi, eserin niteliği, tarihi bir kişi ile olan ilişkisi veya bazı yazıtlarda bulunan tarihler, yazıtın tarihlenmesinde yardımcı olur. Bu tarihler, o günün yöneticisinin, ya da rahibin adının yazıta kaydedilmesi şeklinde olabilir. Bu ise söz konusu kişinin hangi yıllarda yöneticilik yaptığına ilişkin kronolojik sıralamayı bilmemizi gerektirir. Bugünkü bilgilerimiz tüm yöneticileri kronolojik olarak bilmemiz için yeterli değildir. Bazı yazıtların üzerinde ise her bölge ya da kentin önemli bir olayı takvim başlangıcı olarak kabul ettiği bir tarih (era) bulunmaktadır. Sulla adlı yöneticinin. Asya Eyaletini düzenlediği ve vergi sisteminde büyük değişiklikler yaptığı yılın takvim başlangıcı olduğu Sulla Era'sı (İ.Ö. 85) ya da en çok kullanılan Antiokhos Era'sı (İ.Ö 49) gibi.

Ancak kesin bir tarih verilmiyorsa durumu zorlamak hatalı olur. Bu verilen kullanan diğer bilim adamlarını da yanılgıya sürükler

Bergama Müzesi'nde Bulunan Hellenistik İki Yazıt:'

Şimdi, yukarıda anlatılan bilgilen örneklendirmek, hem de Bergama Müzesi'nde bulunan ve ilginç bilgiler içeren bu eserleri tanımak için; biri mektup, diğeri adak olan iki yazıtı, çok fazla detaya girmeden, epigrafinin kuralları içerisinde inceleyelim

Yazıtlar 1993 yılında Bergama Müzesi tarafından satın alınmıştır. Getiren kışı bu yazıtları Salihli yakınlarındaki Göl Marmara civarında bulunduğunu bildirmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda: 1982 yılında ünlü yazıt bilimcilerden Louis Robert'in Sardis (Şart, Manisa) yakınlarında yer alan Kemer Damları Köyü'nden ele geçen bir yazıt yayınladığı saptandı" Bu yazıtta kutsal gelirlerden sorumlu olan Euksenos adındaki bin, bir kült derneğinin bazı üyeleri (Mystai) ve Apollon Pleurenos'un bir rahibi tarafından onurlandırılmaktadır. Bu yazıt hem Epigrafi ve Bergama Müzesi'ndeki İki Yazıt buluntu yeri hem de aşağıda göreceğimiz gibi Apollon Pleurenos kültünden söz etmesi yönünden bizim iki yazıtımızla bağlantılıdır

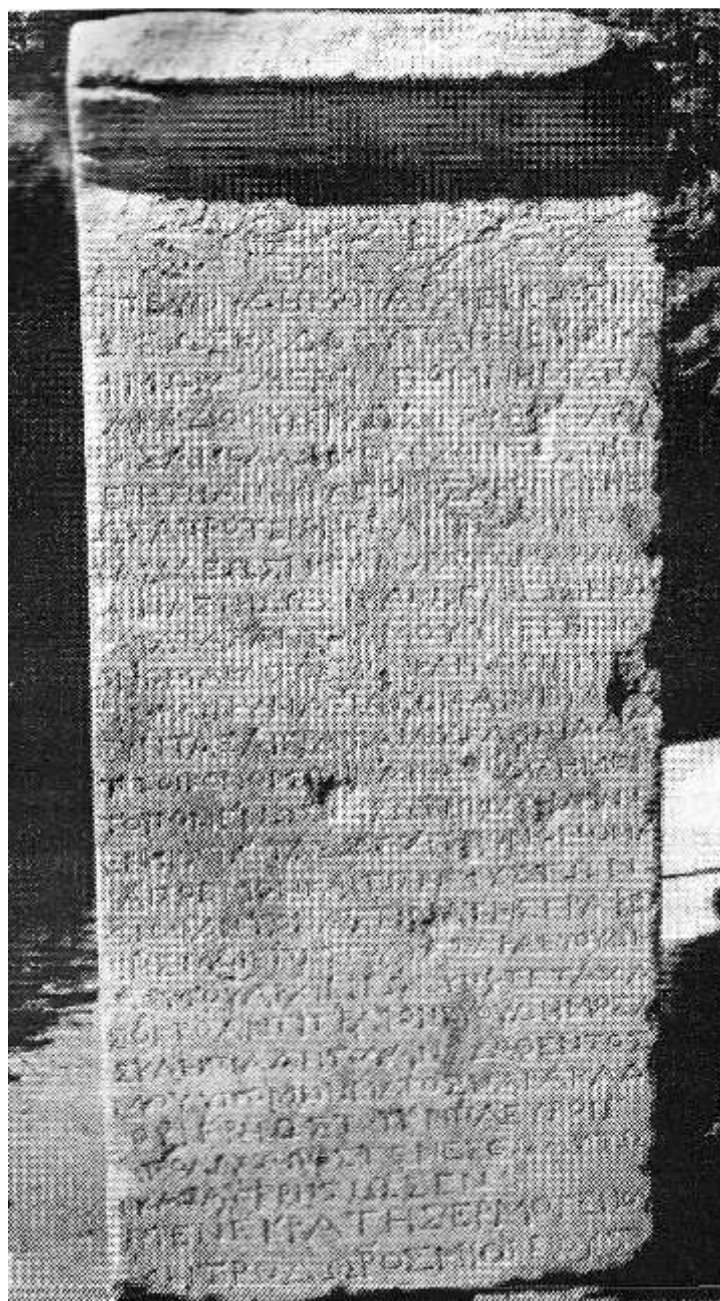
1 Daha önce yayınlanmış bu yazıtlar için bk. E.Ü. Arkeoloji Dergisi IV. 1996. s. 75-81 2BCH 106. 1982 s.361-7.

Yazıt 1:

Üst kısmında bir çıkıntı bulunan mermer stel. Yazıtın üst kısmında bir zeytin dalı yer almakta olup, taşın alt kısmı kayıptır. Ölçüler: Yük. 82; Gen.35.5; Kal. 11; Harf yük. lcm. Env. No. 2. 3. 93.

Ἐπὶ Εὐθυδήμου ἀρχιερέως καὶ
ιερέως Καδοου Πληρι· Εὐθυδ-
4 ἡμοι ἀρχιερεὶ ὑπόμνημα πα-
ρα Καδοου ιερέως τοῦ ἐν Πλευ-
ροις Ἀπόλλωνος ἔχοντος τὴν
ιερητήαν ἐκ πλείονος χρόνου· ἡξί-
ωσα πρότερον ἐπ' Ἀντιόχου τοῦ
8 βασιλέως Νικάνορα τὸν ἀρχιερ[έ]-
α ἵνα στήσω στήλην ἐν τῷ ιερῷ
κατατάξαντός μου τὸ ἐκείνου
ὄνομα καὶ τὸ ἐμὸν καὶ τῶν μυ[στ]-
12 ῶν καὶ νῦν ἀξιῶ σ' εἰ φαίνεται[ι]
συντάξαι γράψαι Ἀσκληπιάδ[η]
τῷ οἰκονόμῳ ἵνα παραδείξῃ μοι
τόπον ἐν ᾧ σ[τ]ήσω τὴν στήλην
16 ἐν ᾗ κατατάξω τὸ τέ σον ὄνομα
καὶ τὸ ἐμὸν καὶ τῶν μυστῶν.
Διόφαντος Ἀττίνα· τῆς γραφ[εί]-
σης μοι ἐπιστολῆς παρὰ Εὐθυδή-
20 μου τοῦ ἀρχιερέως ὑποτέταχά
σοι τὸ ἀντίγραφον. Εὐθύδημος Ἀ-
σκληπιάδῃ· τοῦ ἀναδοθέντος
μου ὑπομνήματος παρὰ Καδ-
24 οου ιερέως τοῦ ἐν Πλευροις
Ἀπόλλωνος γένεσθω αὐτῷ-
ι καθάπερ ἡξίωσεν.

¹⁴¹ Yeniköy'de bulunan diğer yazıtlar için bk. TAM V, 1, no. 618, 625, 630, 639; H. W. Pleket, Talanla 10-11 (1978/9), s. 85 ve dev., no. 11-12 ve Malay, Manisa Museum, no. 523.

Metinle ilgili Notlar:

St. 2: ἱερέως Καδοου Πληρι: Kadoas şeklindeki isim, aynı serideki diğer yazıtlarda da görülmektedir. Örneğin. Robert'in yayınladığı yazıtta Ἀπολλώνιος Καδοου ἱερεὺς ve Καδοας Πληριει şeklindedir (bk. L. Robert, *BCH* 106, 1982, 362 dipnot). Apollon Pleurenos kültünü zikreden her üç yazıtta da bu tanrının rahiplerinin tümünün Kadoas adını ya da baba adını taşımaları nedeniyle, bu adı taşıyan bir ailenin nesiller boyu (διὰ γένους) Apollon Pleurenos rahibi olarak görev yaptıklarını ileri sürmek mümkündür.

Öte yandan, Genetivus halindeki Πληρι şeklindeki ad elimizdeki ikinci yazıtta da (st. 21) Ἀπολλώνιος Πληριει şeklinde yer almaktadır. Başka kaynaklarda rastlanmayan bu adın yerel bir isim olduğunu düşünmemiz gerekir.

St. 14: Taş üzerinde ΠΑΡΑΔΕΙΞΗ şeklinde. (Kuşkusuz, taşıçı *Epsilon* harfini önce atlamış, ama daha sonra onu satırın üst kısmına sıkıştırmıştır).

St. 18: Ἀττίνας şeklindeki kişi adı için özellikle bk. Ch. Naour, *ZPE* 44, 1981, 23 ve *TAM* V, 2, 1070 ve 1298.

St. 6: ἱερητρίαν yerine ἱερητήαν (krş. St. 24: ἱερέως yerine ἱερήως).

St. 28: Bölgedeki Pers unsurunu göstermesi bakımından önemli bir gösterge olan Μίθρης şeklindeki Pers kişi adı hk. bk. L. Robert, *op. cit.* 364 (Aynı isim ayrıca ikinci yazıtın 8. satırında da geçmektedir).

Yazıtın Çevirisi:

"Euthydemos'un başrahip ve Pleri (?) oğlu Kadoas'ın rahiplik yaptığı yılda. Uzun yıllardır Pleura'dahi Apollon'un rahipliğini yapan Kadoas'dan, başrahip Euthydemos'a mektup: 'Daha önceleri, Antiokhos zamanında başrahip olan Nikanor'a başvurarak, tapınağa, üzerinde onun, benim ve mysterlerin adlarının yazılı olduğu bir stel Görüleceği gibi transkripsiyonda, orijinal metindeki satır sayısı olduğu gibi **kağıda** geçirilmiştir. Taş üzerinde büyük çoğunlukla kelimeler aralıksız olarak ve hep büyük harflerle yazılmıştır. Transkripsiyonda ise bu kelimeler ayrılır. Özel isimler dışında küçük harfler kullanılır ve noktalama işaretlen konur. Satırlara belirli numara verilir. Bu okuyucuya orijinal metin ile daha kolay olanağı sağlar. Yazıtta köşeli parantez içerisinde görülen harf veya harfler, orijinalinde yok olan veya okunamayan harflerin epigrafist tarafından tamamlandığını göstermektedir.

Yazıtta ilginç bulunan sözler veya dikkat çekilmesi gereken kısımlar ayrıca belirtilir Örneğin: Bu yazıtta, fotoğrafına bakıldığında 13. Ve 14 Satırlar arasındaki boşlukta bir E harfi görülür. Bu harf 14. Satırdaki sözcüğe aittir ve kuşkusuz taşıçı yazım sırasında bu harfi atmış ve fark ettiğinde onu satırın üst kısmına yerleştirmiştir.

Yazıtın Çevirisi:

"Euthydemos'un başrahip ve Pleri (?) oğlu Kadoas'ın rahiplik yaptığı yılda Uzun yıllardır Pleura'daki Apollon'un rahipliğini yapım Kadoas'dan, başrahip Euthydemos'a mektup: ' Daha önceleri, Antiokluts Tumanında basralıj) olan Nikanor'a başvurarak, tapınağa, üzerinde onun, benim ve mysterlerin adlarının yazılı olduğu bir stel dikmek üzere izin istemiştim Şimdi sizden, eğer mümkünse, kahya Asklepiades'e bir mektup yazarak, üzerine sizin, benim ve myaterlerin adlarını yazdıracağım bir stelin dikileceği bir yer tahsis etmesini emrediniz.'

Diophantus'dan Attinas'a: Başrahip Euthydemos'un bana yazdığı mektubun bir kopyasını ekte sunuyorum '.

' EMilydeutos'ıkm Asklejmules'e: Pleun'daki Ajx)llon'un ralibi olan Kuukuts 'wı bana yaptığı başvuru ile ilgili olarak, istediği her şey yerine getirilsin'.

Hermogenes oğlu Menekntes, Sütlres oğlu Metrodoros, ".

Yorum:

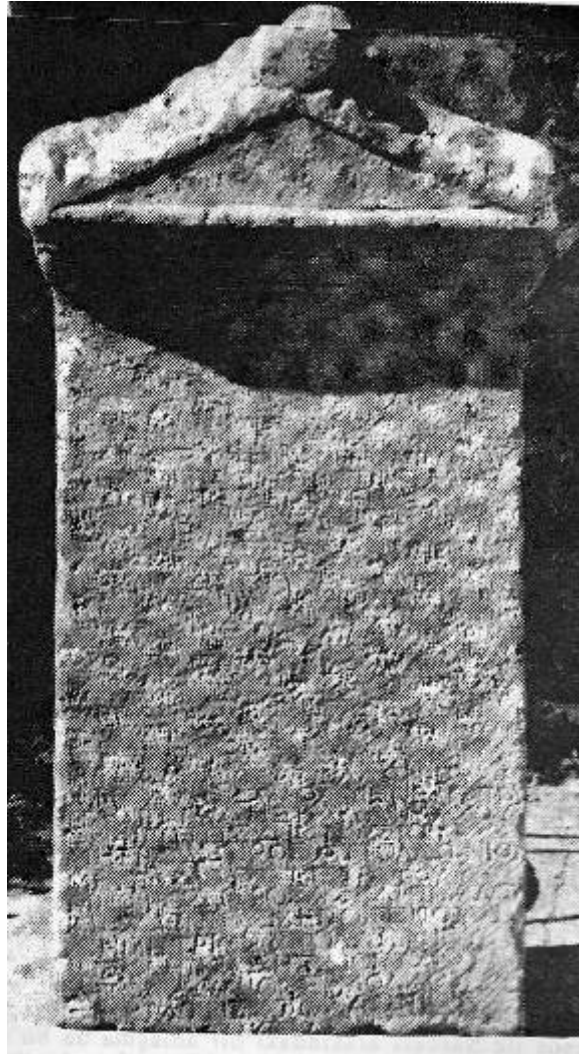
Kadoas, Euthydemos'a yaptığı başvuruda. Kral Antiokhos zamanında görev yapan başrahip Nikanor'a yaptığı başvuruyu ilgi tutmaktadır. Nikanor, 1987 yılında Balıkesir yakınlarında bulunan ve üzerindeki III.. Antiokhos'un başvezirine yazdığı İ.Ö. 209 tarihli mektupta " Torosların ötesindeki tüm tapınakların başrahibi olarak atanan kişi ile özdeştir³. Başka yazıtlardan da anlaşıldığına göre bu kişi Seleukoslar Devletinin kraliyet kültürünün başrahipliği görevini en azından İ.Ö. 196 yılına kadar elinde tutmuştu. Kadoas, ilk başvurusunu Kral Antiokhos III döneminde yaptığına göre, onun Torosların gerisine çekilmek zorunda bırakıldığı 189/8 yılı Kadoas'ın ilk başvurusu için verilecek en geç tarihtir. Öte yandan Kadoas'ın ilk başvurusu ile ilgili olarak Antiokhos'un adının anılması, onun ikinci başvurusunu yaptığı bu sırada artık .Antiokhos'un bu yöreye egemen olmadığını göstermektedir. Bu da. **aynı yılın** yanı **İ.Ö.** 189/8 yılının aynı zamanda elimizdeki yazıt için en erken tarihtir. Kadoas'ın uzun yıllardır rahiplik yaptığı şeklindeki ifade, onun yaşlı bin olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenlerle yazıtı İ Ö II. yy ortalarına, olasılıkla II. Eumenes dönemine tarihlemek gerekir Bu durumda ise Euthydemos'un Attalos'ların kraliyet kültürünün baş rahibi olarak görev yaptığını kabul etmemiz gerekir. .Ancak elimizde. Attalos'larda böyle bir memuriyetin varlığına ilişkin herhangi bir belge bulunmamaktadır Aynı şekilde Euthydemos'un kendisine mektup yazdığı memur (*oikonomos*) Pergamon Krallığı"nda ilk kez ortaya çıkmaktadır. Bu kişi belki kraliyet arazisinden ve tapınaklardan sorumlu bir bürokrattı. O halde elimizdeki yazıtı dayanarak şunu söylemek mümkündür: Attalos'lar, hem başrahip'lık, hem de *oikonomos'luk* memuriyetlerini kendilerinden önce yöreye egemen olan Suriye idari yapısından aynen kopya etmişlerdir.Taş üzerinde bulunmasa da. Euthydemos'un aynı zamanda Diophantos adındaki kişiye de Kadoas'ın isteğine ilişkin bir mektup yazmış olduğu açıktır. Yazıtta adları geçen Diophantos ve Attinas hakkında hiç bir bilgimiz yok; ama büyük bir olasılıkla her ikisi de başrahip ya da *oikonomos*'un emrinde çalışan kraliyet bürokratlarıydılar.

³ H. Malay, *EA* 10 1987. 48

Bu yazıttan öğrendiklerimizi özetlersek:

- a. Göl Marmara civarında Pleura adında bir antik yerleşim olduğu belirlenmiştir⁴.
- b. Yerel bir sıfatla (Pleura'lı Apollon)tanrı Apollon'a tapınak kurulduğu öğrenilmiştir.
- c. Bu yazıtın yazıldığı tarihte bu antik yerleşimin Bergama Krallığı sınırları içerisinde olduğu anlaşılmıştır.
- d. Bergama Krallığı'nın başrahiplik ve *oikonomos'*uk gibi memuriyetleri bulunduğu ilk kez bu yazıtla ortaya çıkmış ve bunları Seleukos'ların idari yapısından kopya ettiklerini söylememizi sağlamıştır
- e. Daha önce sözünü ettiğimiz ve Louis Robert tarafından yayınlanmış olan yazıtı, daha doğru tarihlememizi sağlamıştır.

Yine ilk kez yukarıdaki yazıtla (L.Robert'in yayınladığı) öğrenme şansını yakaladığımız Apollon Myst'lerinin (dernek) varlığı bu yazıtlarla pekiştirilmiştir. Bir çeşit gizli ayinler düzenleyen ve özel tapım kuralları uygulayan bu dernek ve üyeleri şimdiye kadar sadece Demeter, Dionysos, Zeus tapınılan için bilinmekte idi. Bu bölgedeki üç yazıt ile bu tür ayinleri düzenleyen bir derneğin tanrı Apollon için de geçerli olduğu görülmüştür.

Ἀπολλώνιος Μηνογένου,
Δημήτριος Ἀπολλωνίου,
Ἀσκληπιάδης Διονυσίου.
32 Ἀπολλώνιος Ἑρμολάου.
Σώκρατης Ἀπολλωνίου.
[Ἀπολλ]ώνιος Διονυσίου

Metinle ilgili Notlar:

St. 3: Satırın sonunda belki bir sayıya ait izler var.

St. 8: Pers kökenli Mithres şeklindeki kişi adı için 1 No. lu yazıtı bakınız. Ἀμφίας şeklindeki isimle ilk kez karşılaşıyoruz.

St. 9: ΟΔΗ..ΠΟ. şeklindeki ifade belki bir etnik ad, belki de Hermogenes'in mesleğini belirten bir sözcüğe ait olabilir (?)

St. 14: Πόθεος şeklindeki ad Robert'in metninde de görülmekte.

St. 21: Πληρεῖ (Gen.) şeklindeki yerel isim için bk. Yazıt 1 (ἐπὶ ... ἱερέως Κάδοου Πληρεῖ).

St. 22-34: Bu satırlar olasılıkla bir başka taşçı tarafından eklenmiş.

Yazıtın Çevirisi:

"Dionysios oğlu Apollonios'un (Tanrıça) Rome rahibi ve Phoiniks oğlu Phoiniks'in Zeus Polieus rahibi olarak görev yaptıkları yılın Apellaios ayında, Kadoas oğlu rahip Hermogenes ve mystai'lar (bu taşı) Apollon Pleurenos'a adak olarak sundular. (Mystai'ların) adları: "¹⁵¹.

Yorum:

Görüldüğü yazıt, Rome ve Zeus Polieus'un¹⁵² eponym rahiplerinin adlarına göre

¹⁵¹ İsimlerin yazılmasına gerek görülmedi.

¹⁵² Ephesos ile Sardis arasındaki bir anlaşma da bu şekilde tarihlenmektedir: εἶναι δὲ τὴν συνθήκην ὡς μὲν Ἐφέσιοι

2 YAZITIN ÇEVİRİSİ

" *Dionysios oğlu Apollonios'un (Tanrıça) Rome rahibi ve Phoiniks oğlu Phoiniks'in Zcus Polieus rahibi olarak görev yaptıkları yılın Apellaios ayında, Kadoas oğlu rahip Hermogenes ve mystai'lar (bu taşı) Apollon Pleurenos'a adak olarak sundular. (mysta'ların) adları':.... "*

Yorum:

İkinci yazıtımız Rome' ve Zeus Polieus'un eponym rahiplerinin adlarına göre tarihlenmektedir. Burada Zeus Polieus kültünün anılması, Göl Marmara ve civarının geç Hellenistik Devirde Sardeis sınırları içine alındığı konusunda hiç bir kuşku bırakmamaktadır. Tanrıça Rome rahipliğinin burada görülmesi ise, bu yazıtı Asia Eyaletinin kuruluşundan yani İ.Ö. 129 yılından sonraya tarihlememizi gerektirmektedir. Çünkü elimizdeki pek çok belgeye göre bu tarihten itibaren yazıtlar Rome rahiplerinin adlarına göre tarihlenmeye başlamıştır. Yazı karakterine bakarak yazıtı İ.Ö. I. yy'a tarihlenmek mümkündür. Ancak bu tarih İ.Ö. 27'den daha sonraya gidemez; yukarıda da kısaca söz ettiğimiz gibi İ.S. 17 yılında olan ve bütün Ege Bölgesi'ni büyük ölçüde tahrip eden büyük depremden sonra, insanların inançları zayıflamış, diğer tanrılar gibi Rome de terkedilmiş ve artık imparatorlar kültü ön plana çıkmaya başlamıştır.

Adların sıralanmasına gerek görülmemiştir.

ⁿ R. Mellor, *ΘΕΑ ΡΩΜΗ*, 1975

ⁿ Hantmann, *Sardis from Prehistoric to Roman Times* (1983)

RUHİ SU İLE "ZEYBEKLER" ÜSTÜNE SÖYLEŞİ

-Zeybekler 'in sizce önemi, özellikleri nelerdir?

-Bilindiği gibi. bir halk türküleri albümü hazırlıyordum. Bu albümün içinde zeybek türkülerinden oluşan bir uzunçaların da bulunmasını uygun görmüştüm. "Zeybekler" bu amaçla çıktı Bu çalışmalarım sırasında, gerek zeybek türküleri hakkında bilginizin çok eski olduğunu, gerekse var olan bilgilerin hiçbir bilimsel temele dayanmadığını görerek üzüldüğümü belirtmeliyim. Zeybeklerin kökeni hakkında açıklayıcı, bilimsel kaynaklardan tümüyle yoksunuz. Bütün bildiğimiz, tanıyabildiğimiz, görebildiğimiz yaşlı zeybeklerden ve zeybek olaylarından yansıyanlardır Bu kurum vaktiyle nasılmış, nasıl bir amaçla kurulmuş, bugün bilinmiyor. Bildiğimiz dönem içindeki zeybekliğin tüm görüntüsü dağlarda. yasadışı silahlı bir yaşam süren insanlar olduklarıdır.

-Zeybeklik hakkındaki yüzeysel bilgilerimiz, bu kurumun Ege dolaylarına özgü olduğu kanısını uyandırır. Gerçekten böyle mi?

-Böyle bir kanı vardır, ama ortada başka olgular da var. Eskişehir ve Konya'nın kaşıkli zeybekleri, Kastamonu'nun Sepetçioğlu zeybeği, Ankara zeybeği gibi örnekler, zeybekliğin Anadolu'da Ege'nin dışına taşmış bir olay olarak geliştiğini gösteriyor Ama ben plakta genellikle Ege Bölgesi zeybekleri üzerinde yoğunlaşan bir **çalışma** yaptım

-Zeybekliğin tarihçesine ilişkin bilgilerimiz ne denli doyurucu'-'

-Zeybekliği Ahilerden **Dyonisos** ayinlerine ve zamanın dağlardaki av törenlerine kadar götürenler var Tüm bunların hiçbir kanıtı, belgesi yok. Yalnızca söylenti Bugün ise zeybeklik o yasadışı biçimiyle bile **tümüyle** tarihe karışmış görünüyor. Yakın tarihimizden ve tanıyabildiğimiz ünlü efelerimizden öğrendiklerimize gelince, zeybekler kendine özgü töreleri, giysileri. rütbeleri ve oyunlarıyla adeta dinsel bir niteliği de bulunan yasadışı, silahlı örgütsel bir kurum, başlangıçta belki bir meslek örgütü, belki -Akşehir'in sıra yârenlerinde olduğu gibi- bir dostluk ve yiğitlik kuruluşu, belki de yerel bir güvenlik gücüydü. Sonra yavaş yavaş yozlaştı. bildiğimiz yasadışı sürece girdi. Bu süreç içinde bir kısmı bireysel eşkıyalığa düşecek kadar çaresiz kaldı Bir kısmı da Yörük Alı Efe ve Demirci Mehmet Efe de olduğu gibi, örgütleriyle birlikte Kurtuluş Savaşına katılarak yüze çıktı ve yasal olan yaşama döndü. Böylece de bugün kala kala folklorumuzun güzel zeybek oyunları türküler kaldı sadece.

-Müzik türü olarak zeybeğin özellikleri neler?

-Halk türkülerimizin bir devamı sayılır. Tür sözcüğünün içine girmesinin nedeni, zeybek sözcüğü altında anılmasından ileri geliyor. Yoksa, içerik olarak bir olay çevresinde yine halkın acılarını, sevinçlerini, özlemlerini yansıtmakta, diğer türkülerimiz gibidir. Yaratıcı yine halktır. Bir özelliği vardır: Genellikle ritimleri dokuz vuruşludur. Ama bu dokuz vuruşluluk yalnız zeybeklere özgü bir ritim biçimi değildir. Bazıları yalnızca ağıt biçimindedir, oyunu yoktur Bazıları ise ağıdıyla birlikte oyun halindedir Kimilerinin türküsü yoktur, yalnız oyun biçimindedir. Türkülü ve yalnızca çalgılı olanları vardır

-Anadolu 'nun çeşitli bölgelerinden derlediğinizi söylediğinize göre. bu bölgelere özgü yöresel özellikleri konusunda farklarını nasıl belirlediniz?

-Yerel özellikler gösteriyorlar, ama tümü de anonim. Belli bir olay ya da kişi üzerine yazılmış da olsalar, yine anonim nitelik taşıyorlar.

-Müzik çalışmalarınız kapsamında, belirli halk müziği türleri üzerine derinlemesine araştırmalar oldukça yoğun bir yer alıyor. Bu çalışmalarınız ne alanlarda oldu. bundan sonra ne tür araştırmalar ve derlemeler yapmayı düşünüyorsunuz'

-Müzikle kırk yıldan beri uğraşıyorum On yedi yıldan beri de plak çalışmaları yapıyorum. Kanımca, geleneksel müziğimizin tüm sanatçıların bestecileri yorumlayıcılarıyla batı müziği eğitiminden geçmeleri kaçınılmaz gözüküyor. Aksi halde, müziğimizin bir adım ileri gitmesi bile olanaksızdır. Kuşkusuz, bu anlamdaki bir gelişme, toplum kültürünün genel gelişmesinden soyutlanamaz.

-Bundan sonraki çalışmalarınız neler olacak?

-Türküler üzerindeki çalışmalarımı bir kitapta toplamamı çok önerdi dostlarım. Türküler üzerindeki çalışmam bir ses çalışması idi. Bu nedenle plaklar yapmayı çalışmalarımın kalıcılığı açısından daha sağlam bir yol olarak gördüm. Bu arada türküler hakkında, türkülerin söyleniş hakkında, müziğimizin genel durumu hakkında yazılar yazdım, konuşmalar yaptım.

-Yani gelecekle bu konuda bir kitap yazmanız söz konusu mu?

-Ses çalışmalarımı kitapta örneklemek çok güçtür. Bu nedenle plak yapmayı sürdürmeyi daha sağlıklı buluyorum.

ZEYBEK

YÖRESİ: BERGAMA
DERLEYEN: BERKSAV

NOTAYA ALAN: Cemil Demirsipahi
Muarrem Yorgancıoğlu

YERLİ BERGAMA ZEYBEĞİNE GİRİŞ

YÖRESİ: **BERGAMA**
DERLEYEN: **BERKSAV**

NOTAYA ALAN: Cemil Demirşipahi
İlker

Arol

BERGAMA ZEYBEĞİ I

YÖRESİ: BERGAMA
DERLEYEN: BERKSAV

NOTAYA ALAN: Cemil Demirsipahi
İlker Arol

BERGAMA ZEYBEĞİ II

YÖRESİ: BERGAMA
DERLEYEN: BERKSAV

NOTAYA ALAN: Cemil Demirsipahi
İlker Arol

BERGAMA ZEYBEĞİ III

YÖRESİ: BERGAMA
DERLEYEN BERKSAV

NOTAYA ALAN: Cemil Demirsipahi
Hasan Çakı Efe

YALI ZEYBEĞİ
(BENGİ ZEYBEĞİ)

YÖRESİ: BERGAMA
DERLEYEN: BERKSAV

NOTAYA ALAN: Cemil Demirsipahi
Hasan Çakı Efe, İlker Arol

NALBANT ZEYBEĞİ

YÖRESİ: BERGAMA
DERLEYEN: BERKSAV

NOTAYA ALAN: Cemil Demirsipahi

KASNAK ZEYBEĞİ

YÖRESİ: BERGAMA
DERLEYEN: BERKSAV

NOTAYA ALAN: Hasan Çakı Efe

BERGAMA**

TARİHİ- COĞRAFİ KONUM

Ege Bölgesinin kuzey batısında bulunan ve 166.800 kilometrekare alanda yer alan Bergama İlçesi, Bakırçay havzasında kurulmuştur. Bakırçay havzasının uzunluğu 45, genişliği ise 15-20 km arasında değişmektedir. Bergama İzmir'e 110, Ayvalık'a 60, Çanakkale'ye 215 ve Dikili'ye de 26 km mesafededir.

Bergama'nın kuzeyinde, en yüksek yeri 1.051 m olan, Geyikli tepesinin de yer aldığı, Madra Dağı, güneyinde ise en yüksek yeri 1.344 m ile Maya Tepesi olan, Yunt Dağı yer alır. İlçe merkezinin rakımı 68 m olup, Akropol'deki yükseklik ise 133 m dir.

İlçe alanı içinde 114 köy ve 5 bucak bulunmaktadır. İlçenin merkez nüfusu, 1990 yılı sayım sonucuna göre, 45.554, taşra nüfusu ise 60.552 dir. Çalışan nüfus sayısı 32.650 kişi olup, işsizlik oranı % 1.5 tur.

SEKTÖREL YAPI

Bergama denince akla tarih, turizm, tarım ve termal kelimelerinin baş harflerinden oluşan 4 (T) gelmektedir.

TARIM.

Bergama nüfusunun % 58'lik oranını karşılayan kısmı köy ve beldelerde yaşamaktadır. Bunun sonucu olarak tarım ön plana çıkmış, ekonomi tarım ağırlıklı olmuştur. İlçenin toplam alanının (166.800 hektar), 45.396 hektarında tarımla uğraşilmektedir. İlçenin toplam alanının % 27'sini tarım alanı, % 40'ını orman ve fundalık, % 12'sini çayır ve mera olarak ayrılmış alanlar oluşturmaktadır. Toprakların % 21'i de, 35.094 hektar olarak, diğer arazi sınıfını oluşturmaktadır. İlçe tarımında, yıllık yağış ve ısı ortalaması, kullanılan teknikler, gübreleme nedeniyle, birim başına elde edilen ürün, ülkemiz ortalamasının üstündedir.

Bergama'daki tarım alanlarının kendi içinde dağılımına göz atıldığında, tarıma ayrılmış toplam 45.396 hektar alanın % 68'inde, yani 31.064 hektarında tarla bitkileri; (% 15'inde) 6.940 hektar alanında zeytin; % 9'unda) 4.120 hektar alanında sebze; (% 4'ünde) 1.750 hektar alanında meyve; (% 004'ünde) 2 hektar alanında narenciye yetiştirildiği ve (% 3'ünde) 1.316 hektar alanda da bağcılık yapıldığı görülür. Tarıma elverişli boş arazisi ise (% 0.04) 18 hektardır¹

Sulanan alan miktarı 18.558 hektar olup, bunun 15.108 hektarı halk. 3.053 hektarı ise devlet sulaması şeklindedir. Buna göre sulanamayan alan 27.235 hektardır ve tarım alanına oranı % 60 dır. Bu oran, kuru tarımın ağırlıklı olduğunu göstermektedir. İlçedeki Kestel barajından toplam 22.500 dekar civarında pamuk ve sebze alanına sulama suyu verilmiştir. Barajın tam kapasite çalışmaya başlamasıyla birlikte 37.000 hektar alan sulanabilecektir. Baraj ilk kez 1995 yılında doluluk oranına ulaşmıştır. Dolayısıyla 1996 yılında barajın suladığı araziler öncesine oranla daha fazla su kullanabilmişlerdir.

******Bu Bilgiler T.K.B.. İzmir İl Müd. Yayınları ve Bergama Kaymakamlığından alınmıştır.

Bölgede D S İ öncülüğünde, Ziraat Odası kanalıyla sulama birliklerinin kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Ayrıca Yortanlı ve Çaltıkoru sulama barajlarının da yapımına hız verilerek kısa zamanda tamamlanmasına çalışılmaktadır.

Gübre tüketimi ise 1995 yılında, bir önceki yıla oranla, % 4 azalarak 4.505 ton olarak gerçekleşmiştir.

İlçede 45.396 dekar alanda faaliyet gösteren 113 934 adet tarımsal işletme mevcuttur. Tarımsal işletme büyüklüklerinde 10-19 dekar alana sahip işletmeler 3893 adetle ilk sırada bulunmaktadır. Bunu 20-49 dekar alana sahip 3752. 0-9 dekar alanda faaliyet gösteren 3.170 işletme izlemektedir. Diğer işletme büyüklükleri ise şöyledir; 50-99 dekar alanda çalışan 2.339, 100-199 dekar alana sahip 646, 200-499 dekar alanı içeren 111. 500-999 dekar alanda 19 ve 1000 ve yukarısı dekarda 4 işletme.

Buradan tarım işletmelerinin de orta ve küçük ölçekli kuruluşlar şeklinde geliştiği anlaşılmaktadır.

Bergama İlçesinde makine ağırlıklı tarım yapılmaktadır. Tarımsal alet ve makine varlığında 3750 adet ile kulaklı traktör pulluğu ilk sırada bulunmakta, bunu 3400 adet ile traktör izlemektedir. Tarımda 700 adet de karasaban kullanılmaktadır.

Bitkisel Üretim

Tarla ürünleri ekim alanlarında 1994 yılına oranla; 1995 yılında % 2.5, 1996 yılında % 0.5 artış olurken, üretim miktarlarında 1995 yılında % 6, 1996'da % 0.2 civarında azalma belirlenmiştir. Ekim alanlarındaki artmaya karşın üretim miktarlarındaki azalma bazı ürünlerdeki verim düşmesinden kaynaklanmaktadır.

1996 yılında ekim alanı ve üretim miktarı açısından pamuğun ilk sırada olduğu belirlenmektedir. Bunu üretim alanlarına göre buğday ve tütün; miktarlarına göre ise buğday ve mısır (hasıl) izlemektedir. Aynı yıl en yüksek verim yem türü bitkilerden olan demetten alınmıştır. Verim açısından yonca ilk sırada yer alırken onu yeşil ot ve şeker pancarı izlemektedir.

Tütün ekimine kota uygulaması ile, tütün ekim alanları ve üretim miktarında önemli gerileme olmuştur. Tütün ekilmeyen alanlarda domates ve diğer kültür bitkileri yetiştirilmektedir.

İlçe tarımında yer alan tarımsal ürünlerin ekim alanları, üretim miktarları ve verim değerleri tablo 1 içinde sunulmaktadır. İlçede sebze tarımı da önemli bir yer işgal etmektedir. Konuya ilişkin istatistiki bilgiler tablo 2'de sunulmaktadır.

Sebze ürünleri ekim alanı 1994 yılına oranla, 1995 yılında % 2 artarken, 1996 yılında, 1995 yılı ile aynı kalmıştır. Üretim ise, 1994 yılına oranla, 1995 yılında % 28 artmıştır. 1996 yılı üretimi ise, 1995 yılı üretiminden 5 ton fazladır. Bu artış, kota uygulaması nedeniyle, daralan tütün ekim alanlarının sebze üretiminde kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Bergama'da üretilen tüm sebze miktarlarının yandan fazlası domates üretiminden sağlanmaktadır. Sebze ürünleri üretiminde ekim alanı ve üretim miktarı açısından domates, ilk sırada yer almaktadır Ekim alanı açısından karpuz ikinci sırada bulunurken, taze fasulye ve kavun bu ürünü izlemektedir Üretim miktarı sıralamasına göre karpuz ikinci, kavun ise üçüncü sırada yer almaktadır. Dereotu ise en az ekilen üründür. Sebzeciliğin yanı sıra Bergama'da seracılıkla da laktadır. 1994 ve 1995 yıllarında 23.7 dekar alanda kurulu 42 adet sera tespit edilmiştir. 1996 yılında ise sera sayısının % 24 artarak 52'ye, kullanılan alanın ise % 20 artışla 27.66 dekar alana çıktığı görülmektedir. Örtü altı yetiştirilen ürünler arasında sebze ve çiçek türleri bulunmaktadır

İlçede meyve üretimi de yapılmaktadır. Meyve ağaç sayısında 1994 yılına oranla 1995 yılında % 2 oranında, 1996 yılında da % 3 oranında artış olmuştur. Buna karşın meyve üretiminin yıllar itibariyle seviyesini koruduğu belirlenmektedir. (Tablo 3).

İlçede sayı olarak en fazla armut ağacı bulunmaktadır Ağaç sayısına göre antep fıstığı ikinci sırada bulunurken, üretim miktarına göre şeftali birinci, elma ikinci sıradadır. Bağ alanı 1994 yılında 3.3 hektar alan iken, 1995 ve 1996 yılında 7.3 hektar alana çıkmıştır. Yaş üzüm üretimi 1994 yılında 10.417 ton, 1995 ve 1996 yıllarında 10.451 ton olarak gerçekleşmiş olup tamamı yaş olarak tüketilmiştir. İlçenin önemli gelir kaynaklarından bin de zeytindir. 1994 yılında 639.000 olan, meyve veren zeytin ağacı sayısı 1995 yılında 652 000'e 1996 yılında 677.000'e çıkmıştır Meyve vermeyen ağaç sayısı 143.200 den. 1995 yılında 130 000'e ve 1996 yılında da 107.000'e düşmüştür. 1994 yılında 19.170 ton olan zeytin üretimi 1995 yılında 6.520 tona düşmüştür. 1996 yılında da 23.695 tona çıkmıştır. 1994 yılında yağ için ayrılan 15.170 ton zeytinden 3.034 ton yağ elde edilmiş. 1995 yılında ise yağ için ayrılan 5 ton zeytinden 1.000 ton, 1996 yılında yağ için ayrılan 18.945 ton zeytinden 3.789 ton yağ elde edilmiştir.

HAYVANCILIK

Bergama'nın bir diğer gelir kaynağı da hayvancılıktır. Küçük baş, büyük baş ve kanatlı olmak üzere 1996 yılı itibariyle toplam 221.005 hayvan mevcuttur.(Tablo4). Genelde küçük baş hayvancılığın yapıldığı Bergama'da 1994 yılına oranla, 1995 yılında % 8, 1996 yılında ise % 5 azalma söz konusudur. Kanatlı hayvan sınıfından tavuk türündeki belirgin azalma hayvancılık sektöründe uygulanan ekonomik politikalardan kaynaklanmaktadır. Sığır, keçi, koyun ve tavuk olarak hayvan türlerindeki dağılıma baktığımızda; 1994 yılında toplam 125.000 adetken bu sayının 1995 yılında 83.900, 1996 yılında da 74.000 adete düştüğünü görürüz.(Tablo 5). Büyük baş ve küçük baş hayvan varlığının ırklara göre dağılımında, sığırlarda, saf kültür ırkı sayısının 1994 yılına oranla. 1995 yılında % 40, kültür melezi sığır sayısının ise % 24, yerli ırk sığır sayısının ise % 20 arttığı görülmektedir. Koyun ırklarının dağılımında 1994 yılında melez sayısı tam olarak bilinmediğinden oransal bir açıklama mümkün olmamaktadır. Ancak 1995 yılında koyun sayısı %3 artış gösterirken, keçi sayısı da % 5 oranında artış göstermiştir.(Tablo 5). Koyun yetiştiriciliği ağırlıklı olarak melez ırkla yapılırken, keçi türünde ise kıl keçisi cinsi hakimdir.

İlçede yumurta tavukçuluğuna bakıldığında da gelişme trendini sürdürdüğü görülür.

Sağmal sığır sayılarına baktığımızda 1995 yılında, bir önceki yıla oranla. % 27, koyun sayısı % 4 ve keçi sayısı ise % 5 oranında artmıştır. 1996 yılında ise koyun ve keçi sayısında önemli bir gelişme olmamış, sığır sayısı % 6 gelişmiştir.(Tablo 6) hayvansal ürünlerin, üretim miktarlarına baktığımızda (Tablo 7) süt üretimi, bir önceki yıla oranla, 1996 yılında % 10, beyaz et üretimi % 187 oranında artmış, yumurta üretimi ise % 5 oranında gelişmiştir

Bergama'da 1995 yılında 25 köyde arıcılık yapılırken. 1996 yılında 24 köye inmiştir. Ancak eski ve yeni tip kovan olmak üzere 1995 yılında toplam 33.000 kovan sayısı 1996 yılında 34.500 adete yükselmiştir. Yine 1995 yılında 340 ton olan bal üretimi. 1995 yılında 500 tona yükselmiştir. Bu yükseliş 34 tondan. 40 tona çıkan balmumu için de geçerlidir. Arıcılıkla uğraşan köy sayısının azalmasına karşın, üretimdeki artışın nedeni yeni tip kovan kullanımının artmasındandır.

Bergama'da Ege Bölgesinin en büyük alabalık üretme çiftliği bulunmaktadır yıllık kapasitesi 20 ton alabalık olan tesisin üretiminin bir kat daha arttırılması için çalışmalar sürmektedir.

ORMANCILIK

Toplam alanının % 40'ı orman ve fundalık olan Bergama'da ormancılık bir diğer uğraş alanıdır. İlçe dahilinde 59 777 hektar genişliğinde kuru orman alanı, 33.558 hektar baltalık olmak üzere toplam 93.335 hektar orman mevcuttur.

Orman işletmesi, ilçede mevcut ormanları genişletmek için ağaçlandırma çalışmalarına devam etmekte olup, 1995 yılında 1.115 adet fidan dikmiştir. Yine İlçede Bergama Kültür Sanat Vakfı gibi sivil kuruluşlar da fidan dikme eylemleriyle ilçe ormanlarının gelişimine katkıda bulunmaktadırlar.

SANAYİ VE TİCARET

Tarihi misyonu nedeniyle bir turizm beldesi olma özelliği taşıyan Bergama'da, sanayi sektöründe, son yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

ilçede 120.000 m2 alanı kapsayan 1. Ve 2. Sanayi sitesi mevcut olup, proje seviyesine gelen 3. Ve 4 Sanayi sitelerini kurma çalışmaları da devam etmektedir. Kurulu sanayi sitelerinde toplam 685 adet işyeri mevcuttur. Bu iş yerlerinin bir kısmında tarımda kullanılan alet ve ekipmanlar imal edilirken, her türlü araçların bakım ve onarımı da yapılmaktadır. Sanayi sitelerinde 3000'in üzerinde istihdam söz konusu olup, burada faaliyet gösteren Çıraklık Eğitim Merkezinde çeşitli sektörlerde çalıştırılacak işçilerin eğitim faaliyetleri sürdürülmektedir 28 iş kolunda faaliyetlerini sürdüren merkezden 1000'in üzerinde kalfalık verilmiştir. Eğitim merkezinin önümüzdeki yıllarda 22 iş kolunda daha kademeli olarak eğitime başlaması beklenmektedir. Bergama sanayine önemli ivme kazandıracak olan Organize Sanayi Bölgesi çalışmaları da devam etmektedir. 165 hektar alanda kurulacak olan Organize Sanayi Bölgesi için henüz kamulaştırma işlemleri başlamamıştır. Ancak izin yazıları ilgili kuruluşlara gönderilmiştir. Beş ve beşin katları olarak belirlenen işyerleri için müracaatlar gerek EBSO'ya,

gerekse Bergama Ticaret Odası'na yapılmaktadır Bütün iş kollarından başvurular yapılmakla birlikte ağırlık tekstil sektöründedir O.S.B'nin faaliyete geçmesiyle birlikte yaklaşık 5000 kişinin istihdam edileceği tahmin edilmektedir.

İlçede tarımın yoğun olarak yapılması tarıma dayalı sanayilerin gelişmesini de beraberinde getirmiştir. 16 çırçır. 6 salça fabrikası halen üretimini sürdürmektedir. İki adet salça ve konserve fabrikasının kuruluş çalışmaları halen devam etmektedir

Her köyde zeytinyağı işleme tesisi mevcuttur. Ancak ilen teknoloji kullanan 3 adet yağ fabrikası faaliyet göstermektedir İki adet yağ fabrikasının inşaatı devam etmektedir Kontinu sistemle çalışan modern yağ fabrikaları günde 40 ton yağ işlemektedir Yağ tesislerinin yeterli olması nedeniyle üretilen yağın tamamı ilçede işlenmektedir.

İlçede iki adet akü imalathanesi vardır Kapasitesi 30.000/ay olan imalathanede üretilen mamullerin % 85'i izmir limanından ihraç edilmektedir.

Bergama'da süt ve süt ürünleri işletmeleri de önemli bir yer tutmaktadır. İlçe merkezinde 4 -5 adet süt işleme tesisi vardır. Süt ürünleri konusunda 500 üyeli ve 10 köyle ortaklığı olan Çamavlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi aktif olarak faaliyetini sürdürmektedir. Geçtiğimiz yıl 20.000 ton peynir üreten bu kooperatif ürünleri öncelikle izmir ve istanbul'a daha sonra da Antalya ve Bodrum'a satmaktadır.

Köylerde 3 adet un değirmeni olan Bergama'da bir adette modern un fabrikası vardır. Fabrikanın kapasitesi 100 ton/ gündür İmalat sanayinde bir diğer önemli kuruluş da kireç imalatıdır. Bergama'daki bu kuruluş yılda 200 000 ton kireç, 230.000 ton fırın taşı, 80.000 ton çimento ve 170.000 ton mıcır üretimi gerçekleştirmektedir. Bir diğer önemli tesis de karbon üreten tesistir. Yıllık üretimi 18 bin ton civarındadır. Üretimin büyük bir bölümü ihraç edilmektedir.

Bergama kurulduğu yıllardan bu yana Bakırçay havzasının ticaret merkezi olmuştur. Bugün de bu özelliğini korumaktadır. Bergama'da ticaret, Bakırçay havzasındaki diğer ilçelere göre daha canlıdır. İlçede 1 Ticaret Odası, 10 Esnaf Odası, 1 Ziraat Odası, merkez ve köylerde 103 Dernek. 1 rotary Kulübü, 1 Kültür ve Sanat Vakfı bulunmaktadır. En fazla üye 14 758 kişi olarak Ziraat Odasına kayıtlıdır. Bunu 2000 üye ile Şoförler ve Otomobilciler Derneği, 1301 üye ile Ticaret Odası izler. Bergama'da Esnaf Kefalet Kooperatifine 4 775 üye kayıtlı olup. bunun 2.850'si faaldır kooperatifin plasmanı 457 milyar TL' ye ulaşmıştır Esnaf Kefalet Kooperatifi, diğer yandan üyelerinin sosyal sorunlarının çözümü için de çalışmaktadır. Bu amaçla 15 dönüm arazi olarak gelecek yıl sosyal tesis inşaatı başlatmayı planlamıştır.

Bergama yöresi madencilik açısından da zengin bir potansiyele sahiptir. İşletilmekte olan maden sektörleri granit, mermer ve perlittir Çok sert bir taş olan granit üzerine çalışan 35 -40 adet ocak vardır. Ancak modern tesis olarak çalışan 5 adettir. Köylerdeki tesislerde insan emeğine dayalı sistem kullanılmaktadır. İmalatın önemli bir bölümü Almanya ve İsviçre'ye ihraç edilmektedir Mermer açısından durum bu kadar iç açıcı değildir. Çıkarılan mermer sert olduğundan işlenmesinde zorluk çıkmaktadır. Yunt Dağından çıkan perlit ise toprakta izolasyon maddesi olarak kullanılmakta ve ağırlıklı olarak ihraç edilmektedir Madene dayalı ihracatların çoğunluğu Dikili Limanından yapılmaktadır. Bu arada Bergama'da son günlerde kamuoyunda önemli tartışmalara sebep olan ve henüz işletilmeyen bir altın madeni mevcuttur Yabancı bir firmanın siyanür kullanmak suretiyle çıkarmak istediği altın madeni konusu yargıya intikal etmiş olup, Danıştay yürütmenin durdurulması kararını vermiştir.

HİZMETLER.

TURİZM:

Tarihi ve kültürel turizmin geniş mozağini oluşturan Bergama, eski uygarlıkların iç içe yaşadığı bir üçedir. Ülkemiz turizm sektöründe her geçen gün yıldızı parlayan ve yüzlerce turisti konuk eden bu ilçemiz merkez ve çevresindeki önemli ziyaret yerleriyle de turistlerin ilgi odağı haline gelmiştir, ilgi odağını oluşturan en önemli neden tarihi kalıntılarıdır Bunlar arasında Akropol, Asklepion. Bazilika (kızıl avlu), arkeolojik ve etnik eserlerin sergilendiği Müze, Tümülüsler, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait dini ve sivil mimarı yapılar, Cumhuriyetin ilk yıllarının tanığı ve turistik çekiciliği olan Aresta, Bedesten, Han ve Hamamlar, daracık ve taş döşemeli sokaklarıyla Kale Mahallesi sayılabilir.

Bergama - Ayvalık yol güzergahı üzerinde bulunan, doğal ve arkeolojik zenginlikleri olan ayrıca jeolojik yapısı, sosyo-kültürel zenginlikleri ve kendine özgü çam fıstığı ağaçlarının bolluğuyla tanınan Kozak Yaylası Bergama için önemli bir yayla turizmi merkezidir Turizm açısından Bergama'nın termal zenginlikleri de ayrı birer turizm potansiyeli halindedir. Bunların başında da Kleopatra Güzellik Ilıcası gelir. Kadınlar ve erkekler için iki ayrı havuzu bulunmaktadır. Isı 35 °C radyoaktivitesi ise 10.5 emandır. Cilt yumuşatıcı ve güzelleştirici etkilerinin yanı sıra mide ve barsak rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. Tarihi değeri ve termal turizmi açısından çok büyük öneme sahip böylesine önemli bir yer üzülecek derecede atıl durumdadır ve kullanılamaz hale getirilmiştir. Termal açıdan bir diğer önemli merkez de Paşa Ilıcası adı verilen kaplıcadır. Bu kaplıca Bergama-İvrindi yolu üzerinde. Bergama'ya 20 km uzaklıkta, aynı adı taşıyan Paşa Köy sınırları içerisinde. Ilıcada su sıcaklığı 35-40 °C olup, aktivitesi 7-12 emandır Romatizma ve cilt hastalıklarına iyi geldiği bilinen kaplıca faal durumdadır. Bergama'da: Mahmudiye Ilıcası (26 °C olup, aktivitesi 12 emandır). Kaynarca Ilıcası (çamur banyosu, 55-65 C de aktivitesi 14 eman) olmak üzere iki ılıca daha vardır. Paşa Ilıcası hariç hiç birinde konaklama imkanı yoktur.

Bergama'da 18 adet konaklama tesisinde toplam 1000 yatak kapasitesi vardır. Tesislerin 3 adedi Turizm İşletme Belgeli olup, (2 tanesi 3 yıldızlı oteldir ve yatak kapasiteleri 240 dır. Diğer bin ise 2 Sınıf motel olup, 90 yataklıdır.) toplam 330 yatağa sahiptir. 1 adedi Turizm Yatırım Belgeli olup, 110 yatağa sahiptir. 14 adedi ise Belediye Belgeli olup, 560 yatak kapasitelidir. Belediye belgeli olanları 10 adedi pansiyon türündedir.

Eğitim:

İlçede okuma, yazma çağında olup, okula gitmeyen yoktur. Ancak yaşlı nüfusla birlikte ele alındığında okuma, yazma oranı % 95 dir. İlçede: Okul öncesi, ilk ve Orta okul. Genel ve Teknik Lise, Meslek Yüksek Okulu kayıtlı toplam öğrenci sayısı 15.717 dir. Toplam öğretmen sayısı ise 812 dır. (Tablo 8)

SAĞLIK:

İlçede bir Devlet Hastanesi, 12 sağlık ocağı, 1 Ana Sağlık Merkezi, 1 Sağlık Evi ve 26 Eczane vardır.

DIŞ TİCARET

İHRACAT

Bergama'da imalat sanayi üretiminin bir bölümü ihraç edilmektedir. Granit, Perlit, Karbon, Çam Fırtığı, Tekstil Ürünleri ve Akümülatör ilk akla gelen ihraç malları arasındadır. 1996 yılı ilk on ay verilerine göre ürün bazında ihracat tutarları şöyledir: Parke taşı 67 500 ton. 4.300 00 DM, Karbon. 18 ton, 17.8 milyar TL. Tekstil ürünleri, yaklaşık 12.000.000 DM. ihraç edilen ülkeler ise Almanya. İsviçre. Arap Ülkeleri. Rusya, Azerbaycan dır.

İTHALAT

İlçeye bakkaliye emtiası, muhtelif eşya, tüketim maddeleri. tuhafiyeye, konfeksiyon ve elektrikli ev aletleri ithal edilmektedir. İthalat. Almanya. Fransa ve Belçika'dan İzmir veya İstanbul limanları aracılığıyla gerçekleşmektedir.

ALTYAPI

KONUT- İNŞAAT.

Bergama'da 16.000 konut ve 3.000 işyeri bulunmaktadır. Nüfus hareketleri nedeniyle 1000 kadar konut açığı vardır. Bergama'da toplu konut bölgesi 1 adet olup. yapılan inşaat bulunmamaktadır. 2985 sayılı İmar Affı Yasasına göre saptanan gecekondu sayısı 3.000 dır.

ULAŞIM. İLETİŞİM.

Ege Bölgesinin kuzey-batısında bulunan Bergama, İzmir'e 110, Ayvalık'a 60, Dikili'ye 26 ve Çanakkale'ye 215 km mesafededir.

Asfalt olarak il yolu 127, devlet yolu 45. köy yolu 403. stabilize il yolu 12, köy yolu 109 ve tesviye köy yolu 39 km dır. Demir yolu ulaşımı yoktur.

İlçede 12'si resmi olmak üzere 95 taksit. 5.986'sı özel olmak üzere 6.093 otomobil, 4.439'u özel, 5'i resmi olan 4.444 motosiklet, 3.967'si özel, 7 adedi resmi olan 3.974 traktör bulunmaktadır. Yine 1234 kamyonetin 1225 adedi özel, 9 adedi ise resmidir. Otobüs adedi 281 olup, minibüsler 281, kamyonlar ise 74 adettir.

Telefon abone sayısı 23.814'dür halen Hamzalı, Süleymaniye, Çamtepe ve Bergama merkez santral ilavesi yatırımları devam etmektedir.

SU - ELEKTRİK.

İlçenin tamamında elektrik mevcuttur. 1996 yılında 53.663.224 kilovat saat elektrik enerjisi kullanılmıştır. Tüketilen elektrik enerjisinin % 77'si konutlarda, % 23'ü ise sanayide gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA:

Tarımsal Yapı ve Üretim 1994-1995, İzmir. 1996. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, İzmir İl Müdürlüğü, yayınları

Bergama Kaymakamlığı

Tablo I

Tarımsal Üretim

Ürün	1994			1995			1996		
	Ekim	Üretim	Verim	Ekim	Üretim	Verim	Ekim	Üretim	Verim
	Alan (ha)	ton	kg/ha	Alan			Alan		
Buğday	7.800	29.440	3.775	7.500	30.000	4.000	7.500	30.000	4.000
Pamuk	12.900	37.410	2.900	14.500	43.500	3.000	14.500	43.500	3.000
Tütün	4.200	3.150	750	3.700	2.775	750	3.700	2.775	750
Bezelye (kur)	300	150	2.500	250	625	2.500	250	625	2.500
Potaj	132	3.620	35.000	400	8.000	20.000	400	8.000	20.000
Alınır (kur)	1.000	4.000	4.000	750	4.500	6.000	750	4.750	6.000
Arpa	150	413	2.750	200	500	2.500	200	500	2.500
Fig (kur)	50	2.000	4.000	500	1.875	3.750	500	1.875	3.750
Yonca (kur)	650	11.700	18.000	650	7.800	14.500	650	7.800	14.500
Paslıyık (kur)	350	613	1.750	300	613	1.750	350	613	1.750
Yonca (kur)	50	3.600	71.000	50	2.500	40.500	50	2.400	48.000
Alınır (kur)	400	12.000	30.000	450	11.250	25.000	450	11.250	25.000
Kur (kur)	200	200	1.000	200	200	1.000	200	200	1.000
Fig (kur)	50	1.000	10.000	50	725	14.500	50	750	16.000
Susam	200	140	700	200	140	700	200	140	700
Sogan (kur)	200	4.000	20.000	100	1.000	10.000	100	1.000	10.000
Çavdar	10	15	1.500	10	15	1.500	10	15	1.500
Buğday (kur)	90	63	100	90	54	600	90	54	100
Buğday (kur)	15	30	2.000	10	30	3.000	10	30	3.000
Sarımsak (kur)	90	450	5.000	90	450	5.000	90	450	5.000
Moruncuk (kur)	5	4	800	5	4	800	5	4	800
Yulaf	30	75	2.500	15	30	2.000	15	30	2.000
Koringer (kur)	3	11	3.500	3	9	3.000	3	9	3.000
Arpa (kur)	1100	2.000	2.000	1.000	1.800	1.800	1.000	1.800	1.800
Borular (kur)	8	15	1.600	5	15	1.500	8	12	1.500
Çiğir (kur)	1	50	60.000	-	-	-	10	700	70.000
Şeker Pancarı	100	12.000	40.000	100	4.100	41.000	100	4.100	41.000
Demet 62	-	-	-	10	700	70.000	10	700	70.000
Toplam	30.254	139.917	-	31.041	124.167	-	31.201	124.042	-

Tablo 2

Sebze Üretimi

Çim	1994			1995			1996		
	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Verim (ha/kg)	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Verim (ha/kg)	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Verim (ha/kg)
Korpa	480	11.250	23.000	480	10.500	21.000	480	10.000	20.000
Damla	1.500	90.000	60.000	1.500	126.000	70.000	1.500	126.000	70.000
Pazıcı	210	4.830	23.000	210	4.530	21.000	210	4.230	20.000
Paras	60	1.320	22.000	60	1.320	22.000	60	1.320	22.000
Hayr	240	4.660	19.000	240	4.200	17.000	240	4.000	16.000
Kabak	50	900	18.000	50	900	18.000	50	900	18.000
Çakır	60	1.800	30.000	60	1.800	30.000	60	1.800	30.000
Sivri Biber	100	1.100	11.000	100	1.000	10.000	100	1.100	11.000
Kavun	400	7.200	18.000	350	6.500	18.000	350	6.500	18.000
Karnabahar	70	1.110	15.000	60	975	16.250	60	960	16.000
Baldı	60	840	14.000	60	540	9.000	60	840	14.000
Dot Biber	50	1.000	20.000	50	1.400	28.000	50	1.600	32.000
Y. Fasulye	480	2.700	5.000	350	2.100	6.000	350	2.100	6.000
İspanak	60	420	7.000	60	420	7.000	60	420	7.000
Domuz	40	680	17.000	40	480	12.000	40	680	17.000
Kereviz	20	320	16.000	20	320	16.000	20	320	16.000
K. Marul	30	480	16.000	30	480	16.000	30	480	16.000
Morut	140	1.820	13.000	140	1.820	13.000	140	1.820	13.000
Enginar	5	60	12.000	5	30	6.000	5	30	6.000
T. Sarımsak	20	150	7.500	20	150	7.500	20	150	7.500
Roka	3	15	5.000	3	15	5.000	3	15	5.000
Bamya	25	175	7.000	25	175	7.000	25	175	7.000
Barbunya	10	60	6.000	10	60	6.000	10	60	6.000
Berberis	10	80	8.000	10	80	8.000	10	80	8.000
Kabak (bal)	10	300	30.000	10	300	30.000	10	300	30.000
Y. Hazele	30	150	5.000	30	150	5.000	30	150	5.000
Dere Otı	2	12	6.000	2	12	6.000	2	12	6.000
Maydanoz	6	30	5.000	6	30	5.000	6	30	5.000
Nahe	3	15	5.000	3	15	5.000	3	15	5.000
Teri	3	15	5.000	3	15	5.000	3	15	5.000
Yarp (hayr)	6	90	15.000	6	90	15.000	6	90	15.000
Yarp	3	45	15.000	3	45	15.000	3	45	15.000
(kornu)									
Toplam	4.123	130.469		4.123	166.535		4.123	166.535	

Tablo 3

Meyve Ağaç Sayıları ve Üretim Miktarları

Meyve Türleri	1994			1995			1996		
	Meyve Veren Ağaç Sayısı	Üretim (ton)	Verim (kg)	Meyve Veren Ağaç Sayısı	Üretim (ton)	Verim (kg)	Meyve Veren Ağaç Sayısı	Üretim (ton)	Verim (kg)
Seftali	22.000	550	25	22.000	550	25	23.200	580	25
Armut	33.150	663	20	33.250	665	20	33.600	672	20
Erzik	11.350	227	20	11.400	228	20	11.550	231	20
Antep Fındığı	21.750	87	4	24.250	97	4	26.250	105	4
Kayısı	6.600	132	20	6.650	133	20	6.650	133	20
Badem	14.850	149	10	14.900	149	10	14.900	149	10
Mandalina	700	8	12	700	10	12	800	20	25
Elma	18.150	454	25	18.250	456	25	19.000	475	25
Ayva	6.350	127	20	6.50	130	20	6.500	130	20
İncir	9.000	225	25	9.000	225	25	9.000	225	25
Nar	6.500	130	20	6.500	130	20	6.500	130	20
Dut	17.200	258	15	17.200	258	15	18.000	270	15
Vişne	1.700	43	25	1.700	43	25	1.700	43	25
İğde	7.000	70	10	7.000	70	10	7.000	70	10
Kiraz	2.550	51	20	2.600	52	20	2.600	52	20
Ceviz	12.050	362	30	12.100	363	30	12.100	363	30
Kestane	3.750	113	30	3.750	113	30	3.750	113	30
Toplam	194.650	3.694	—	197.850	3.672	—	203.100	3.761	—

Yapı ve Üretim 1994-1995, İzmir 1996.

Tablo 4

Hayvan Sayıları

Cinsi	1994	1995	1996
Sığır	27.670	34.100	34.100
Manda	—	48	37
At	—	1.710	1.230
Katır	—	110	110
Mekep	—	3.300	2.120
Deve	—	8	8
Koyun	77.700	80.200	80.200
Keçi	22.800	23.900	23.900
Tavuk	125.000	83.900	74.000
Diğer Kanatlı	—	5.700	5.300
Toplam	253.170	232.976	221.005

Tablo 5

Hayvan Varlığının Irklara Göre Dağılımı

Hayvanlar	Çiçeler	1994	1995	1996
SİGİR	Saf Kültür	1.720	2.400	2.400
	Kültür Ateleri	11.250	14.000	14.000
	Yerli Diğer	14.700	17.700	17.700
	Toplam	27.670	34.100	34.100
KOYUN	Yerli Diğer	77.700	85.300	85.300
	Melaz	---	44.900	44.900
	Toplam	77.700	80.200	80.200
KEÇİ	Kç	22.800	23.900	23.900
	Maltaz	---	---	---
	Toplam	22.800	23.900	23.900
TAVUK	Broiler	50.000	13.900	74.000
	Yumurtacı	75.000	70.000	---
	Toplam	125.000	83.900	74.000

Tablo 6

Sağmal Hayvan Varlığı

Hayvanlar	Çasler	1994	1995	1996
SİĞİR	Saf Kültür	1.300	1.780	1.780
	Kültür Melez	6.550	8.150	8.650
	Yerli+Engel	6.000	7.500	8.000
	Toplam	13.850	17.430	18.430
KOYUN	Yerli+Engel	54.000	56.150	56.150
	Mernios	—	—	—
	Toplam	54.000	56.150	56.150
KEÇİ	Kıl	16.200	16.950	16.950
	Maltır	—	—	—
	Toplam	16.200	16.950	16.950

Tablo 7

Hayvansal Ürün, Üretim Miktarları.

Ürünler	1994	1995	1996
Süt (ton)	16.540	50.266	55.117
Peynir (ton)	460	---	---
Kaşar Peyniri	5	---	---
Yağ (ton)	150	---	---
E1 Kırmızı (ton)	3.700	2961	176.80
E1 Beyaz (ton)	135	137	394
Yumurta (bin adet)	8.600	8.000	7.600
Yapağı (ton)	125	49	54.12
Bal (ton)	366	340	500
Bal Mumu (ton)	---	35	40

Tablo 8

Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

OKULLAR	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Okul Öncesi	315	15
İlk ve Orta Okul	12.678	442
Genel Lise - Teknik Lise	3.244	339
Meslek Yüksekokulu	80	16
Toplam	15.717	812

VAKIFTAN HABERLER**

Sayın Okurlar:

1996 yılı Mart ayında Sindel'de. "Berksav Hatıra Ormanı Kuruldu". Bu konuda yardımı olan tüm dostlara teşekkür ediyoruz.

Dünya Tiyatrolar Günü nedeniyle Anadolu Üniversitesi öğretim üyesi sayın Metin Balay'ın konuşmacı olarak katıldığı bir toplantı yapıldı.

Sayın Dr, Hasan Ergül. Çandarlı'da bir arsa bağışladı.

Yönetim odası büyütüldü, odalardan biri resim atölyesi olarak, resime gönül vermiş insanlara ayrıldı

Vakfın, ilk giriş bölümü, Sağlıkçılar Derneği "ne kiraya verildi

12 Eylül 1996 tarihinde "ANILARDA BERGAMA" fotoğraf sergisi açıldı.

Vakfımızın kuruluş yıldönümü nedeniyle, her yıl geleneksel olarak düzenlenen gecede gazeteci sayın Şakir Süter'e, trompetçi sayın, Ergun Şenlendirici'ye, sayın. Dr. Hasan Ergül'e, sayın, Akşit Tedik'e, sayın, Dr. Gürbüz Bağana'ya ve sayın. Ecz.Mustafa Puku'ya birer plaket verildi.

Üniversite giriş sınavlarında dört dalda başarılı olan öğrencilere Dr, Hasan Ergül başarı ödülü verildi,

Ekim ayında, İzmir, Konak sahnesinde Devlet Tiyatrolarınca sahneye konan oyun izlendi.

Aralık ayının ilk haftasında, vakıf haftası olması nedeniyle, vakfımız salonunda bir hafta süre ile karma resim sergisi açıldı ve bir dinleti gecesi düzenlendi.

Vakıf için bir amblem oluşturuldu. Öğrenciler için burs verilmesine devam edildi.

Bu yıl vakfımız üyelerinden sayın Dr Hasan Ergül ve eşi sayın Meliha Ergül'ün ölümü nedeniyle vakıf olarak üzüntü içindeyiz. Onları hiç unutmayacağız. Yapmak istediklerini bizler gerçekleştirmeye çalışacağız. Onları rahmetle anıyoruz.

Vakfımıza bu yıl alınan üyemiz, değerli bir arkadaşımız, avukat sayın Mete Moral olmuştur. Kendisine iş ve vakıf yaşamında başarılar dileriz.

1996 mart ayı içinde kurulan "Berksav Hatıra Ormanına" bu yıl yeni fidanlar ilave edildi.

Akdeniz Ozanlar Topluluğunun toplantılarına iştirak edildi.

İlçemizde her yıl geleneksel olarak düzenlenen "Kermesle vakfımız üç ayrı yerde resim sergisi açarak katıldı.

** Berksav Yönetim Kurulu Başkanlığı.